

Tartu Riiklik Ülikool
NSV Liidu ajaloo kateeder

A J A L O O Ö P E T A M I S E S T
A . H . T A M M S A A R E N I M E L I S E S
T A R T U 1 . K E S K K O O L I S

Diplomitöö

M a l l e I l v e s

ajaloo osakonna V kursuse
üliõpilane

Juhendaja: ajaloo teaduste
kandidaat vanemõpetaja

H. P a l a m e t s

*Täi NSV Liidu ajal. kat.
nr. nr. 1741*

Tartu 1963

S i s s e j u h a t u s

Kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil suureneb tunduvalt kooli osa noorsoo kommunistlikul kasvatamisel. Just sellel perioodil, nagu rõhutatakse partei programmis, "suurenevad võimalused selleks, et kasvatada uut inimest, kelles harmooniliselt ühinevad vaimne rikkus, moraalne puhtus ja kehaline täiuslikkus."¹

Uue inimese maailmavaate ja tema moraalsete põhimõtete kujundamisel kuulub otsustav osa koolile. 1958.a. vastuvõetud seadus kooli ja elu sidemete tugevdamisest pani aluse koolielu ümberkorraldamisele vastavalt kommunismiehitamise ajastu nõuetele.

Nõukogude kooli uuel arenguetapil pole vähenenud humanitaarainete osatähtsus, vaid isegi suurenenud, sest ilma üldise kultuurita ja igakülgse arenguta on raske anda polütehnilist haridust. Humanitaarainete hulgas kuulub juhtiv osa ajaloole ja ühiskonnaõpetusele kui õpilaste ideelise ja poliitilise kasvatamise peamistele vahenditele. Seda

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 111.

on rõhutatud reas partei ja valitsuse otsustes¹ ja määrustes.^{2,3}

Seepärast on praegu küllaltki oluline analüüsida lähemalt ajaloo õpetamise olukorda meie vabariigi koolides, tõstes esile positiivseid saavutusi ja töökogemusi ning otsides teid veel esinevate kitsaskohtade likvideerimiseks.

Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade ajaloo õpetamise praegusest olukorrast A.H. Tammsaare nimelises Tartu

1. Keskkoolis, milline kool on rida aastaid silma paistnud oma lõpetajate heade ajalooalaste teadmistega ja laiahaardelise klassivälise tööga ühiskonnateaduste alal.

Selleks on püütud fikseerida ja analüüsida nimetatud kooli ajalooõpetajate Valter Metti, Allan Liimi ja Reet Praatsi positiivseid töökogemusi. Töö teema on küllaltki laiaulatuslik, mistõttu pearõhk on asetatud ajaloo õpetamise metoodikale (II peatükk). Põhjalikuma vaatluse alla on võetud Eesti NSV teenelise õpetaja Valter Metti töö. V. Metti siirdub käesoleva, 1962/1963. õppeaasta lõpul pensionile ja tema laialdased metoodilised kogemused väärivad jäädvustamist. Seejuures ei pretendeeri diplomitöö õpetaja V. Metti töö igakülgselt

¹ NLKP KK otsus 9. jaanuarist 1960. a. "Parteipropaganda ülesannetest tänapäeva tingimustes". Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn 1962.

² NLKP KK ja NSVL Ministrite Nõukogu määrus nr. 1162, 8. oktoobrist 1959. a. "Mõnedest muudatustest ajaloo õpetamisel koolides". Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn 1962.

³ EKP KK ja ENSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 189, 18. maist 1960. a. "Ajaloo õpetamisest Eesti NSV koolides", ENSV Ministrite Nõukogu määruste ja korralduste kogumik, Tallinn 1960.

analüüsile, vaid käsitleb selle kõige olulisemaid momente. Nooremate, tunduvalt väiksemate kogemustega ajalooõpetajate Allan Liimi ja Reet Praatsi töö on peatunud põgusalt.

Kuna ajaloo õpetamise eeltingimuseks on pedagoogiline kaader ja kooli materiaalne baas, vaadeldakse I peatükis ka nimetatud küsimust. Ajaloo õpetamise lahutamatuks koostisosaks on ajaloo-alane klassiväline töö. Diplomitöös on antud suhteliselt põhjalik ülevaade Tartu 1. Keskkooli ajaloo-alasest klassivälisest tööst rea viimaste aastate jooksul (III peatükk), kuna selles osas on koolis märkimisväärsed saavutusi kogu vabariigi ulatuses.

Töö kirjutamiseks vajamineva materjali kogumiseks külastati ajaloo tunde¹ ja klassiväliseid üritusi². Kuivõrd aga isiklik vaatlus on küllaltki ühekülgne ja subjektiivne, pealegi pole diplomandi teoreetilised eelteadmised kuigi täielikud ning pedagoogiline praktika vähene, siis on püütud nimetatud uurimismeetodit täiendada teistega, mis võimaldavad probleemile läheneda teistest ja objektiivsematest aspektidest.

Suurt abi saadi vestlustest Tartu 1. Keskkooli ajalooõpetajatega. Nende pedagoogilise töö tundmaõppimist kergendas õpetajate eneste vastutulelikkus ja aktiivne kaasabi. Nad motiveerisid tundides rakendatud meetodite ja töövõtete kasutamist, konkreetsete tundide ülesehitust ning avaldasid omi

¹ Õpetaja V. Metti tunde IX^C ja X^A klassis - kokku 13 tundi, õpetaja A. Liimi ühiskonnaõpetuse tunde XI klassides - 4 tundi ja õpetaja R. Praatsi tunde VII ja VIII klassis - 3 tundi.

² Vt. lähemalt, lk. 111.

seisukohti mitmetes metoodilistes küsimustes.

Tutvumine õpetajate tunni tööplaanide ja konspektidega, ajaloo kalender-tööplaanidega, klassipäevikute jm. dokumentatsiooniga andis ülevaate töö planeerimisest

Peale selle vesteldi veel TRÜ NSVLiidu ajaloo kateedri õppejõudude, ajaloo õpetamise metoodikute M. Löh muse ja H. Palametsaga, Tartu Linna TSN TK Haridusosakonna koolide inspektori A. Nurgaga ja 12 kooli vilistlasega, kes olid olnud V. Metti õpilased 20 aasta jooksul.

Diplomitöö I ja II peatüki kirjutamisel on suhteliselt vähe viidatud erialastele uurimustele ja pedagoogilisele kirjandusele, kuigi selle kirjandusega eelnevalt tutvuti. Seda põhjendame asjaoluga, et töö eesmärgiks on iseloomustada ja analüüsida ajaloo õpetamist ühes konkreetses koolis - Tartu 1. Keskkoolis.

Üldiseid lähtekohti õpetajate töökogemuste tundmaõppimiseks andis artiklite kogumik "Изучение и распространение опыта передовых учителей" ¹ ning Poola uurija Winszenti Okoni monograafia "Процесс обучения" ².

Nõukogude metoodikutest on enam viidatud N. G. Dairi töödele ³,

¹Изучение и распространение опыта передовых учителей, под ред. М. А. Мельникова и А. М. Гельмонта, Москва 1954.

²Винценты Оконь, Процесс обучения, Москва 1962.

³Н. Г. Дайри, О методических вариантах уроков истории, Москва, 1958.
Н. Г. Дайри, Приемы текущей проверки знаний учащихся по истории, Москва 1958.

mida on põhiliselt kasutatud võrdleva materjali saamiseks.

Näideid ajaloo õpetamise sidumisest kaasajaga, õpilaste aktiviseerimisest jt. probleemide kohta annab töö "Некоторые вопросы преподавания истории в школе".¹

III peatüki kirjutamisel on aluseks võetud Eesti NSV Haridusministeeriumi juhend 1961. aastast ajaloo-alase klassi- ja koolivälise töö korraldamise kohta.² Suurt abi on saanud Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi vanemõpetaja L. Andreseni brošüürist "Ajalooring koolis".³ Oma kogemusi on üldistanud ka Tartu Riikliku Ülikooli NSV Liidu ajaloo kateedri õppejõud H. Palamets, kelle käsikirju⁴ on samuti kasutatud. Mitmeidki kokkuvõtvaid seisukohti sisaldab kooli direktori A. Liimi kirjutis ajakirjas "Nõukogude Kool"⁵.

Kuivõrd aga analoogilised käsitlused ajaloo õpetamise olukorra kohta ühes konkreetses koolis puudusid, tuli diplomitöö olulisel määral üles ehitada uudselt, kusjuures on vältimatud mitmed kitsaskohad ja veel lõpule viimata otsingud.

¹ A. Г. Кинкулькин, П. С. Лейбенгруб, Некоторые вопросы преподавания истории в школе, Москва 1957.

² Eesti NSV Haridusministeeriumi juhend, Ajaloo-alase klassi- ja koolivälise töö korraldamise kohta. Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/1962. ö.-a., Tallinn, lk. 57-70.

³ L. Andresen, Ajalooring koolis. Õpetajate ja kasvatajate töökogemusi, Tallinn 1962.

⁴ H. Palamets, Ühiskonnateaduste ring-ajaloo-alase klassivälise töö tõhus vahend keskeriõppeasutustes, Tartu 1955. (käsikirj).

H. Palamets, Kohaliku materjali kasutamisest ajaloo õpetamisel Tartu linna koolides, Tartu 1959, (käsikirj).

⁵ A. Liim, Ühiskonnateaduste ring keskkoolis, "Nõukogude Kool", nr. 5, Tallinn 1960, lk. 350 - 353.

I peatükk

AJALOO ÕPETAMISE KAADRID JA MATERIAALNE BAAS

A.H. TAMMSAARE NIMELISES TARTU 1. KESKKOOLIS

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm loeb ühiskonnateaduste peamiseks ülesandeks kommunismiehitamise teoreetiliste aluste tundmaõppimist ja üldistamist.¹ Nende teadmiste edasiandmine noortele jõukohases vormis on ajaloo kui õppeaine põhiliseks ülesandeks. Ajaloo õpetajate osa seisab selles, et kasutades kõiki nõukogude koolil olevaid võimalusi realiseerida edukalt need suured ülesanded. Seega sõltub väga palju kaadrist. Õpetaja ettevalmistus, oskused ning töötahe määravad lõppkokkuvõttes tema pedagoogilise töö kvaliteedi. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil juhiti erilist tähelepanu vajadusele tugevdada kaadrit, seda õigesti valida ja kasvatada ning ühendada vanu kogenenud töötajaid noorte, energiliste organisatoritega.²

Tartu 1. Keskkooli 56-liikmelises pedagoogilises kollektiivis on 1962/63. ö.-a. 3 ajalooõpetajat, kes kõik töötavad koolis põhikohaga.

1
NLKP programm, lk. 117.

2 Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ^{XXII kongressi} resolutsioonid NLKP Keskkomitee aruande põhjal, Tallinn 1961, lk. 25.

1. Keskkooli ajalooõpetajate kaader on tugevam kui mõneski teises Tartu koolis. Nii töötab koolis ajalooõpetajana Eesti NSV teeneline õpetaja Valter Metti, kes on 21 aasta jooksul andnud oma jõu ja oskused uue, kasvava põlvkonna kasvatamiseks. 7 aastat töötab ajalooõpetajana kooli direktor Allan Liim. "Õpetaja, kellel on põhjalikud teadmised, raudne loogika ja suurepäraseid organisatorlikud võimed, nii iseloomustab oma nooremat kolleegi õpetaja V. Metti.¹

Ligemale 5 -aastane tööstaaž on andnud ka kolmandale ajalooõpetajale Reet Praatsile piisavalt kogemusi ja vilumusi iseseisvaks tööks niisuguses suures koolis, nagu on seda Tartu 1. Keskkool.

Kuid mitte aastad ja nendega tulevad kogemused pole peamine, mis on kindlustanud 1. Keskkooli ajalooõpetajaile edukat töö. Olulisem on see, et nende pedagoogiline töö on omandanud loomingulise iseloomu. Kooli kõik ajaloo õpetajad on oma ala entusiastid, kes lähevad uuega kaasa, arvestavad elu nõudeid ning ilmutavad samal ajal suurt nõudlikkust enda töö vastu.

Väga palju oleneb õpetaja ettevalmistusest. Siia hulka tuleb tingimata arvestada ka pidev enesetäiendamine. Kõik 1. Keskkooli ajalooõpetajad on saanud kõrgema ajaloolase hariduse.

Õpetaja V. Metti lõpetas 1932. aasta detsembris Tartu Ülikooli filosoofia teaduskonna, kus ta õppis üldist ja Põhja-

¹ Vestlusest õpetaja V. Mettiga, 23. veebruaril 1963. a.

meade ajalugu.¹ Pärast ülikooli lõpetamist ei leidnud Valter Metti kodanlikus Eestis erialast tööd. Selleks avanes võimalus alles 1940. aastal pärast nõukogude võimu kehtestamist Eestis. Nii ongi 1940/41. õppeaasta, mil ta töötas Tartu 5. Keskkoolis konstitutsiooni õpetajana, V. Mettile esimeseks tööaastaks pedagoogina. Töö kõrvalt täiendas ta teadmisi Tartu Ülikooli juurde organiseeritud Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaadi Pedagoogilises Instituudis, mille lõpetamine 1941. aastal andis õpetajakutse.² Fašistliku okupatsiooni alguses vallandati V. Metti kui poliitiliselt ebasobiv õpetaja. Töö eest sõja ajal tagalas on V. Mettit autasustatud medaliga "Töövapruse eest Suures Isamaasõjas 1941-1945. a."³ Õpetajana jätkas V. Metti tööd kohe pärast nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis ja töötab 1944. aasta sügisest kuni tänaseni Tartu 1. Keskkoolis ajalooõpetajana. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 27. augustist 1962. a. omistati Valter Mettile Eesti NSV teenelise õpetaja kutse.⁴

Pedagoogilise tegevuse alguses õpetas V. Metti ajalugu keskkooli noorema ja vanema astme õpilastele. Rea

¹ Arakiri V. Metti valduses olevast tunnistusest nr. 5262, 24. detsembril 1962. a.

² Arakiri V. Metti valduses olevast kutsekomisjoni tunnistusest nr. 18, 16. juunil 1941. a.

³ NSVL Ülemnõukogu seadlus 20. detsembrist 1947. a.

⁴ Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 27. augustist 1962. a.

viimaste aastate jooksul on ta õpetanud ajalugu üksnes vanemates, VIII kuni IX klassides, käesoleval õppeaastal aga IX ja X klassides. töökoormusega 21 nädalatundi. Eelnevatel aastatel on see olnud vastavalt 1959/60 .ö.-a. - 21 tundi, 1960/61 .ö.-a. - 22 tundi ja 1961/62.ö.a. - 20 tundi.

Õpetajad A.Liim ja R.Praats on saanud kõrgema hariduse Tartu Riiklikus Ülikoolis. Allan Liim lõpetas edukalt ajaloo-keeleteaduskonna ajaloo osakonna 1953.aasta juunis.¹ A.Liim oli ülikoolis ÜTÜ aktiivseks liikmeks, tehes selles suurt organisatsioonilist tööd. Pärast 3-aastast õppimist aspirantuuris määrati ta 1956.aastal Tartu 1.Keskooli ajalooõpetajaks ja paari kuu möödudes sama kooli direktoriks. Õppetööd alustas A.Liim IX klassidega, töötades samade õpilastega kuni kooli lõpetamiseni. 1958.a. alates on ta õpetanud ainult lõpuklassides. Alates käesolevast õppeaastast õpetab ta ka abituriumis uut õppeainet - ühiskonnaõpetust. A.Liimi koormus käesoleval õppeaastal on 10 tundi nädalas.

Õpetaja Reet Praatsa alustas pedagoogilist tegevust pärast TRÜ Ajaloo-Keeleteaduskonna ajaloo osakonna lõpetamist 1958.a. juunis.² Tööle siirdus R.Praats iseloomustusega, kus märgiti;

¹ TRÜ arhiiv, väljavõte üliõpilase isiklikust aktist nr. 48336, s.-ü. 147.

² TRÜ arhiiv, väljavõte üliõpilase isiklikust aktist nr. 53298, s.-ü. 282.

" Tunneb tõsist huvi õpetajakutse vastu. Pedagoogilise praktika ajal tõestas R.Praats, et tal on kõik eeldused saada tubliks õpetajaks." ¹ Esimesed kaks aastat töötas ta Tartu 2. Keskkoolis, kus õpetas ajalugu alates V klassist. 1960/61. õppeaastast töötab õpetaja R.Praats Tartu 1. Keskkoolis V-VIII klasside õpetajana.

Tartu 1. Keskkooli ajalooõpetajad pole ainult tublid õpetajad ja kasvatajad vaid ka aktiivsed osavõtjad ühiskondlikust elust koolis ja väljaspool kooli. Direktor A.Liim on täitnud pidevalt vastutusrikkaid ühiskondlikke ülesandeid (1956-1958.a. ELKNU Tartu Linnakomitee liikmena, 1959-1963.a. Tartu Linna TSN TK alalise hariduskomisjoni esimehena). Alates 1960.aastast on A.Liim kuulunud ENSV Haridusministeeriumi juures asuva Vabariikliku ajaloo ainekomisjoni koosseisu. Käesoleval aastal pandi A.Liimile uus vastutusrikas ülesanne - ta on vastloodud Partei ja Riigikontrolli Tartu Linnakomitee juures asuva hariduse alakomisjoni juhataja. Peale eelpool loetletut täidab A.Liim väiksemaid ülesandeid Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühingu Tartu Linnaosakonna juhatuse liikmena , perekonnaseisu-aktide büroo ilmalike kombetalituste komisjonis ja Tartu Linna Kodu-uurimise Toimkonnas.

¹ TRÜ arhiiv, väljavõte üliõpilase isiklikust aktist nr. 53298, iseloomustus NSV Liidu ajaloo kateedri poolt, s.-ü. 282.

Õpetaja Valter Metti on samuti olnud vabariikliku ajaloo-õpetajate ainekomisjoni koosseisus.¹ Mitmendat aastat kuulub ta ülelinnalise ajaloo ainesektsiooni aktiivi hulka, on olnud nimetatud sektsiooni esimeheks, viimasel ajal vastutav töö organisatsioonilise külje eest. Erialaste ühiskondlike kohustuste kõrval on ta ühiskondlikuks kontrolöriks linnas. Korduvalt on V.Mettit autasutatud valimistega seotud ülesannete eduka täitmise eest.²

Tartu linna ajalooõpetajate ainesektsiooni aktiivi hulka kuulub ka õpetaja R.Praats kui õpilaste kino ühiskülastuste organisatsioon. Koolis on valitud R.Praats õpetajate partei algorganisatsiooni sekretäriks.

Ühiskondlikku iseloomu kannab ka õpetajate osavõtt klassivälisest tööst, kooli poolt teostatavast pedagoogilisest propagandast, osavõtt ja esinemised ülelinnalistel nõupidamistel. Selles osas väärib kõige enam esiletõstmist direktor A.Liim. Palju tööd lisab õpetajatele ajaloolane klassiväliline töö koolis. Kuigi seda organiseerivad kõik ajalooõpetajad, on töö põhiraskus õpetaja V.Metti õlul, kes on määratud pedagoogilise nõukogu poolt vastutavaks klassivälise töö eest.

¹ ENSV Haridusministri käskkirja nr.162, 19.oktoobrist 1956.a.

² a) Tartu Linna TSN TK ja EK(b)P Tartu Linnakomitee otsus 20.vebruarist 1947.a.

b) Tartu Linna TSN TK ja EK(b)P Tartu Linnakomitee otsus 31.märtsist 1950.a.

Pedagoogilised töös ei tule saavutused iseenesest. Õpetaja töö edu on otseses sõltuvuses sellest, kuidas õpetaja täiendab enda üldhariduslikke, poliitilisi ja erialaseid teadmisi, kuidas pedagoog hindab ja analüüsib oma tööd ning õpib kogemustest.

1. Keskkooli õpetajad ei pea enesetäiendamist ülevalt poolt dikteeritud nõudeks, vaid eduka töö eelduseks. Enesetäiendamine on toimunud üldkehtiva süsteemi alusel: iseseisvalt ja kollektiivselt.¹

Õpetajate ideelis-poliitiline enesetäiendamine toimub parteiharidusvõrgu kaudu koolis läbiviidavate teoreetiliste seminaride näol, millest võtavad osa kõik õpetajad kuulajatena ja lektoritena. Marksismi-leninismi tundmine on iga õpetaja kvalifikatsiooni orgaaniline osa, mis aitab tösta tundide ideelist ja meetodilist taset. Eriti tuleks esile tösta õpetaja V. Mettit, kes eelöeldust lähtudes on pidevalt ennast täiendanud marksismi-leninismi tundmise osas. 1945-46. a. õppis ta Partei Öhtukoolis, kus põhiaineks oli partei ajalugu. 1946. a. kuulas ta juba loenguid Marksismi-Leninismi Öhtuülikoolis. Hiljem on ta end täiendanud oma üldhariduslikke ja meetodilisi teadmisi paljudel kursustel. Ka praegu, juba staažika õpetajana, peab ta vajalikuks kuulata kultuuriülikoolis loenguid esteetikast.

Kõiki 1. Keskkooli ajalooõpetajaid iseloomustab meetodilise kirjanduse ja eesrindlike kogemuste loov kasutamine.

¹ On mõeldud koolisiseseid aineõpetajate nõupidamisi ja teoreetilisi seminare ning pedagoogilise kabineti ja haridusosakonna poolt organiseeritud seminare, nõupidamisi, konverentse ja ajalooaine sektsiooni tööd.

Materiaalne baas on vajalik kõigi õppeainete õpetamiseks. Materiaalse baasi mõju ajaloo õpetamisele on ilmselge. Ajaloo õpetamise materiaalse baasi all mõistame kooli ajaloolaste näitlike õppevahendite fondi ning mitmesuguseid abimaterjale ja -vahendeid, mis on otseses seoses nimetatud õppeainega. See oleks materiaalse baasi mõiste laiemas mõttes. Kooli materiaalne baas laiemas mõttes hõlmaks lisaks eelpool toodule veel kooli hooneid, klassiruumide ja nende sisustust, valgustust, küttesüsteemi jm. Nende tegurite mõju õppetööle on kaudsem, kuid sellele vaatamata etendab küllaltki tähtsat osa.

Tartu 1. Keskkooli vana hoone ¹ ja selle vahetus läheduses paiknev keskaegne Jaani kirik ² - mõlemad arhitektuurilised mälestusmärgid - pakuvad võimalusi rea teemade konkretiseerimiseks. Samal ajal vana, suhteliselt pimedate ja halva ruumide paigutusega hoone pole kaugeltki kõige sobivam kaasaegseks õppetööks. Ulatuslikumad ümberehitused on välistatud arhitektuurilise kaitse tõttu, vähemulatuslikke (keskkütte sisseseadmine) on viimasel ajal tehtud.

Tartu 1. Keskkooli ajalooõpetajad ei pea näitlikustamist kitsaks didaktiliseks võtteks, vaid näevad selles õppe- ja

¹ Kooli hoone on ehitatud järk-järgult. Ehituslikus mõttes kõige huvitavam on hoone vanim osa vastu Ülikooli tänavat, ehitatud XVIII sajandi keskel. Kõige esinduslikum on 21. Juuni tänapoolne fassaad, ehitatud 1829. aastal.

² Ehitatud XIV sajandil gooti stiilis. On ainulaadne skulptuuriliste kaunistuste tõttu portaalil.

kasvatustöö üht olulist vahendit. Kuigi 1. Keskkoolis ajaloo õpetamisel domineerivad sõnalised meetodid, püüavad õpetajad olemasolevat õppevahendite fondi maksimaalselt kasutada.

Parimaid võimalusi ajaloo tundide konkretiseerimiseks ja näitlikustamiseks pakuks kooli ajaloo kabinet, kuhu oleks koondatud kõik ajaloo-alased näitlikud vahendid ja abimaterjalid. Moskva 315. Keskkooli ajalooõpetaja G.A.Gerassimov, tuginedes isiklikele kogemustele, hindab väga kõrgelt ajaloo kabinetit tähtsust. Selline kabinet poleks lihtsalt õppevahendite kogu, vaid õppetöö baas, kust nii õpilased kui ka õpetajad saavad vajaduse korral abi õppetundideks ettevalmistumisel.¹ Tartu 1. Keskkoolis puuduvad ajaloo kabinetit rajamiseks ruumid. Kooli õppevahendite ruumis on eraldatud osa kappe ajalooliste seinakaartide, piltide ja tabelite paigutamiseks.

Ajaloolisi seinakaarte on aastate jooksul kogunenud rohkesti. Kooli inventaris on 72 kaartit, kuid olemasolevad vanaja kaardid on osaliselt lagunened kauasest kasutamisest. Suuremat puudust tuntakse eriti Vana-Kreeka kaardi järele. Ka uusima aja kaardid ei võimalda kõikide teemade näitlikustamist. Peab nentima veel suurt puudust Eesti ajaloo kaartide järele.² Seda just viimastel aastatel, seoses Eesti ajaloo mahu suurenemisega õppeprogrammides.

1

G.A.Герасимов, Кабинет истории в школе, Москва 1954, стр.4

2

Olemasolevad 6 kaartit on vanema perioodi kohta.

Hädasti on vaja uut maailma poliitilist kaarti. Praegu kasutavad õpetajad väikeseformaadilisi Saksa Demokraatlikus Vabariigis valmistatud kaasaskantavaid kaarte. Ajaloolisi seinakaarte on püütud asendada vajaduse korral atlastega.¹ Atlaste puuduseks on väike formaat, mistõttu neid ei saa kasutada tunnis demonstreerimiseks, vaid ainult jaotatuna õpilaste kätte. Seda meetodilist võtet 1. Keskkooli ajalooõpetajad ka kasutavad, kusjuures silmapaistvalt hästi valdab seda võtet õpetaja V. Metti, kes leiab õpilastele oskuslikult siinjuures mitmesuguseid ülesandeid (jälgida õpetaja jutustuse ajal ülestõusu, sõja või muu sündmuse käiku, analüüsida vägede paigutust, liikumisteed jne.)

Kõige suurem puudus on koolil ajaloolistest piltidest. Eriti annab see tunda 5-8. klasside osas. Koolil on 83 kleebitud pilti (Tartu 2. Keskkoolis on vastav arv 220). Peaaegu täiesti puuduvad ajalooliste isikute portreed ja ajaloolise sisuga maalide reproduktsioonid. Viimastel aastatel pole kool saanud muretseda kõiki ilmunud ajalooliste piltide seeriaid ("КОЛЬНАЯ ВЫСТАВКА КАРТИН", keskaja album jt). Ajaloõpetajad on neid sunnitud laenutama teistest koolidest. Selline moodus on mõeldav, kuid õpetajatele siiski väga tülikas.

Siinkohal tuleb märkida, et senine õppevahendite muretsemise kord Tallinnas asuva baaskaupluse kaudu ei ole kõige otstarbekas. Koolid, võttes arvesse õppevahendite muretsemist

¹ Koolil on 25 vanaaja, 24 uusaja, 25 keskaja atlast.

miseks määratud summasid, võiksid esitada juba õppeaasta algul baaskauplusele nimekirjad, milliseid õppevahendeid kõige enam vajatakse. Sedamööda, kuidas baaskauplusesse saabuavad vastavad õppevahendid, varustataks nendega kooli.

Paremini on 1. Keskkool varustatud ajaloo-alaste tabelite, skeemide ja diagrammidega (92 eksemplari), kusjuures neist suurem enamus on õpilaste valmistatud. Aastast aastasse kasutatakse tabeleid ühe või teise maa majanduse, töölisliikumise, riigivalitsemise struktuuri jm. andmetega. Rohkem on valmistatud tabeleid ja skeeme imperialistlike riikide koloniaalvalduste kasvu ja ümberjaotamise kohta. Originaalsed kooli õppevahendite kogus on Tartu linna plaanid ("Keskaegne Tartu", "Tartu vallutamine Peeter I poolt").

Eriti efektiivseks näitlikuks ja konkretiseerivaks materjaliks on mitmesugused ajaloolised dokumendid ja allikmaterjalid. Mõned koolid lasevad valmistada nendest fotokoopieid. Tartu 1. Keskkool saab vajaduse korral kasutada Tartu Linnamuuseumi materjale.

Materiaalse baasi hulka kuulub ka kooli raamatukogu. Peab märkima, et Tartu 1. Keskkooli õpilaste raamatukogu rahuldab. Siin on olemas kõik soovitatava kirjanduse nimestikku võetud raamatud. Loetavamatest raamatutest on isegi 5-6 eksemplari. Peale ajaloo-alase ilukirjanduse soovitavad õpetajad siit laenutada marksismi-leninismi klassikute teoseid, sarja "Kuulsaid inimesi", uurimusi NSVLiidu ja eriti

Eesti NSV ajalooost (on kõik olemas) jm. Igapäevases õppetöös läheb õpilastel sageli vaja mitmesuguseid teatmeteoseid. Ka neid võib kasutada kooli raamatukogus.

Kaasaja uusimate näitlike vahendite - kino ja raadio kasutamisel peatume lähemalt III peatükis.¹ Siinkohal märgime, et neid võimalusi kasutatakse koolis vähe. Koolil on küll olemas epidiaskoop, kuid koolil olemasolevaid diafilme käesoleval õppeaastal demonstreeritud pole. Nende valik on vähene. Õpetajad Metti ja Praats laenutavad diafilme pedagoogilisest kabinetist. Siinjuures tekib aga raskus. Kuna linnas on 7 keskkooli, kõigis aga töötatakse teatud teemasid ajalooost läbi enam-vähem ühel ajal, on raske soovitud diafilme õigel ajal saada.

Peab märkima, et kooli õppevahendite fond oma sisustusega rahuldab vajadused ajaloo õpetamise näitlikustamiseks. Soovida jätab õppevahendite korrastus. Praegu on õpetajatel raske leida pilte või tabeleid, sest puuduvad nimekirjad nii nende kui ka kaartide kohta.

Vt. lähemalt, lk. 114.

II peatükk

AJALOO ÕPETAMISE METOODIKAST

A.H.TAMMSAARE NIMELISES TARTU 1.KESKKOOLIS

1. Õ p e t a j a V. M e t t i t ö ö s t

A.H. Tammsaare nimelise Tartu 1.Keskkooli ajalooõpetaja Eesti NSV teeneline õpetaja Valter Metti on töötanud pedagoogina 21 aastat, sellest 20 aastat oma praeguses töökohas.

Valter Mettile on need aastat olnud täis pingsat tööd ja otsinguid, Tartu 1. Keskkool on aga saanud tuntuks ajalooõpetamise kõrge taseme poolest. Õpetaja V.Mettil on paljude aastate jooksul peaaegu absoluutne õppeedukus ajaloos. Juba 1950 -aastatest saadik kuulub õpetaja V.Metti meie vabariigi õpetajaskonna paremikku. 1962.a. sügisel omistati talle pikaajalise eduka pedagoogilise tegevuse eest Eesti NSV teenelise õpetaja nimetus.¹

V.Metti on mitmekülgne õpetaja, kes valdab meisterlikult mitte ainult oma ainet ja selle õpetamise metoodikat, vaid on ka ühtlasi suurepärase kasvataja ning kolleeg. Püüame alljärgnevalt analüüsida õpetaja V.Metti tööd aineõpetajana. Selleks vaatleme tema tundide eri osade metoodikat ja nendega seoses peatume üksikute didaktilist laadi probleemidel.

¹ Vt. lähemalt foto lk.24.

Õpetaja V. M e t t i l e (vasakul)
antakse üle Eesti NSV teenelise õpetaja
kutse tunnistust

a) Ettevalmistus tunniks

Valter Metti on seisukohal, et õpetaja ülesanne tunnis pole üksnes materjali esitamine, vaid palju olulisem on õpilaste aktiveerimine, nende suunamine iseseisvalt mõtlema ning loovalt töötama 45 minuti jooksul.¹

"Ärge jääge endaga rahule teades, et tunnete oma ainet põhjalikult. Tingimata jalutage enne tundi värskes õhus ja mõelge veekord läbi, mida teie tunnis õpilased tegema hakkavad. Viimane on kahtlemata raskem, kuid väga vajalik", niisuguse soovitusel andis õpetaja V.Metti oma endisele kasvandikule, kes töötas 1. Keskkoolis praktikandina.²

Niisugune arusaamine õpetaja osast õppetunnis sunnib V.Mettit ennast põhjalikult läbi mõtlema iga tunni ettevalmistamisel, milliseid meetodeid ja võtteid kasutada ning kuidas seda paremini teha, kuidas siduda õpetatavat päevasündmustega, kuidas arvestada klasside omapära: Sellest seisukohast lähtudes ei pea õpetaja V.Metti õigeks täiesti ühesuguste tundide andmist paralleelklassides, kuivõrd tavaliselt erinevad paralleelklassid tunduvalt üksteisest.³

¹ Vestlusest õpetaja V.Mettiga, 24.jaanuaril 1963.a.

² Vestlusest vilistlase M.Ivaskiga, (lõpetanud Tartu 1.Kesk-
kooli 1957.a., TRÜ üliõpilane), 13.märtsil 1963.a.

³ Õpetaja V.Metti korraldas 1962/63. õ.-a. X^A, X^B ja X^C
klassis ühesuguste küsimustega kontrolltöö ajaloo

Ta ei põlga vaeva, et otsida raamatukogudest ¹ kirjandust tundide näitlikustamiseks ja lisamaterjali andmiseks. Õpetaja märkmikku on aastate jooksul kogunenud pikad nimekirjad ajaloo-alase ja muu ilukirjanduse kohta, mida ta on kasutanud. Siit leiab ta vajaduse korral kergesti materjali ühe või teise teema tarvis. Põhjalikult on õpetaja kaalunud, millist kirjandust soovitada õpilastele lugeda. Aastatega on soovitava kirjanduse nimestikud pidevalt täienenud. Nii on VIII klassile soovitatud 42 populaarteaduslikku ja ilukirjanduslikku teost, IX klassile-37, X klassile-40 ja XI klassile-42. Loomulikult ei nõua õpetaja kõigi teoste läbilugemist õpilaste poolt. Sageli on ära märgitud ka leheküljed, kust leidub kõige ilmekamat materjali. (Näiteks A. Tolstoi "Peeter I" I köitest soovitatatakse lugeda Aasovi sõjakäikudest lk.372-374; II köitest - Narva piiramisest lk.276-282 jne.

(õpilased pälnud sellest teadlikud). Vastata tuli 15 lühiküsimusele, seega igal õpilasel oli võimalik saada vastuseest maksimaalselt 15 punkti. Kokkuvõtete tegemisel arvestas õpetaja igast klassist 20 parema õpilase punktide kogusumma (XA-201 p., parim vastus 14 p.; XB-237 p.; parim vastus 12 p.; XC - 254,5 p.; parim vastus 14 p.). Kontrolltöö tulemused kinnitasid õpetaja V.Metti arvamust, et kõige tugevamaks klassiks ajaloos on XC klass (lisaharuks matemaatika). Huvitav on märkida, et kontrolltöö materjal võeti nimetatud klassis läbi lühema ajaga kui XA ja XB klassis.

¹ Õpetaja V.Metti kasutab Gogoli-nimelist Tartu Linna Raamatukogu, Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikku Raamatukogu ja Tartu Riikliku Ülikooli Öpperaamatukogu.

Enne konspekti koostamist teeb õpetaja endale selgeks tunni õpetuslikud ja kasvatuslikud eesmärgid, mis fikseeritakse konspekti. See annab tundidele sihikindluse ja eesmärgisulguse.

E.Vääri kirjutab, et õpetaja V.Mettit ei rahulda eelmise aasta konspekt, mida ta peab läbielatud etapiks oma õpetajateel.¹ Vanu konspekte ja tunni tööplaan kasutab õpetaja V.Metti ainult osaliselt. Siia on tehtud peale tunde märkmeid ja tähelepanekuid, mis kogunevad praktilise töö käigus. Nii muutub tunni konspekt tegelikult pedagoogiliseks päevikuks. Niisugusel kujul oma töö kriitiline analüüs on iseloomulik õpetaja V.Mettile ja on kahtlemata ka üheks tema eduka töö põhjuseks. Kuigi õpetaja ei lähe kunagi tunni konspektita või tööplaanita², ei kasuta ta neid tavaliselt tunnis. Konspekti võetakse kätte vaid selleks, et õpiku puudumise korral dikteerida õpilastele ulatuslikumalt materjali või täita tabeleid.

Et saada paremat ülevaadet materjali liigitusest, koostab õpetaja üldreeglina pikemate teemade puhul tunni konspektid korraga. Seda soovitavad ka Lipetski õpetajad.

Üheks oluliseks tööloiguks ajaloõ õpetamisel on kalender-tööplaanide koostamine. Siin peab õpetaja silmas põhimõtet: läbimõeldud planeerimine hoiab ära hilisemad ebameeldivused ja ajapuuduse õppeaja lõpul. Õigustatult kurdab õpetaja V.Metti, et õppeaasta jooksul läheb mitmesugustel põhjustel vähemalt 4-5 ajalootundi kaduma (spordipäevad, kooli aastapäev jne.)

¹ E.Vääri, Teeneline õpetaja, ajaleht "Edasi", nr.207, 19.X 1962

² Konspekte kirjutab õp.V.Metti põhiliselt nende tundide kohta, kus õpilased konspekterivad; muudel juhtudel loeb piisavaks tööplaan.

Seda asjaolu näeb näeb ta ette tööplaanides reservaja jätmise teel. Õpetaja leiab, et on oluline jätta normaalne aeg kordamiseks.

Üheks produktiivse töö eelduseks kõrvuti tundide põhjaliku ettevalmistamisega on ka pidev enesetäiendamine.¹

b) Tunni struktuurist

V.Metti tundides ei leia me šabloonilist ülesehitust, kus selgelt võib eraldada viit tunni osa - rakendus, küsitlus, uue aine küsitlus, kinnistamine ning koduste ülesannete andmine. Ajalootundides on põimunud ühtsesse õppeprotsessi vana kordamine, uue materjali esitamine ja kinnistamine. Õpetaja V.Metti ei pea viieosalist tundi seejuures kõlbmatuks. Tema arvates pole küsimus niivõrd vormis kui sisus. On oluline tunni ülesehitamisel arvestada aine iseloomu ning õpetuslikke ja kasvatuslikke eesmarke.² Viimaste teenistusse tuleb rakendada iga minuttunnist. Jälgides V.Metti ajalootunde IX ja X klassides tunni kui terviku aspektist tuleb eriti positiivsena alla kriipsutada äärmiselt ratsionaalset aja kasutamist. Õpetajal on kõik varem läbi mõeldud, alates tunni rakendamisest ja lõpetades koduse ülesande andmisega. Oma osa on siin ka pikaajalistel pedagoogilistel kogemustel, mis aitavad silmas pidada õpilaste vanuseliste iseärasustega ning

1

Vt. lähemalt , lk.17 .

2

Vestlusest õpetaja V.Mettiga, 23.II 1963.a.

üle saada kooli töös esinevatest ootamatustest ja ettenägemata asjaoludest.

Tunni alguseks on klassis tavaliselt juba olemas kaart ja teised vajaminevad näitlikud - ning abimaterjalid. Vahe-te-vahel palub õpetaja korrapidajat kirjutada tahvlile ka uus teema ning vajaduse korral joonistada tabel või skeem. Niisuguste sammude tulemusena on tunni alustamine küllaltki asjalik ja kiire. Õpilased lülituvad vahetunni meeleolult kergemini tööle, kui näevad, et õpetaja poolt on tehtud kõik vajalikud ettevalmistused töö alustamiseks.¹ Omapärased on V.Metti võtted õpilaste tähelepanu koondamiseks ka mõtlema panemiseks. 1) Sageli õpetaja annab juba klassi sisenedes probleemi või küsimuse (ka alternatiive), millele õpilased mõtlevad seni kuni õpetaja täidab päevikut.² 2) Meie poolt vaadeldud 13 -st tunnist algasid 5 järgmiselt: korrapidaja kirjutas õpetaja palvel kas tunni algul (2 korral) või vahe-tunni ajal (3 korral) tahvlile 5-6 nime või daatumit. Need õpetaja valib anamikul juhtudel kindlas seoses küsitlusele tuleva materjaliga vana kordamiseks (Tunnis, kus õpiti Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsust ja võrreldi sotsialistlike revolutsioone kodanlikega, korrates eelnevalt järgmisi daatumeid: 4.IX 1870, 18.III 1871, 27.II 1917, 25.X 1917.

88

¹ Vestlusest õpetaja V.Mettiga, 23.veebruaril 1963.a.

² a) Vestlusest vilistlase M.Tänavaga (lõpetanud Tartu 1.Kesk-kooli 1953.a., TRÜ üldise ajaloo kateedri õppejõud), 28.novembril 1962.a.

b) Tähelepanek IX^C klassi tunnist, 10.oktoobril 1962.a.

Edasi peab õpetaja V.Metti oluliseks õpilastele tunni eesmärgi püstitamist ja töö perspektiivi andmist. Siinjuures ta viitab pedagoogika klassikule Komensky'le, kes nõudis, et enne kui õpetaja hakkab midagi õpetama, ärataks ta õpilastes huvi käsitlesele tuleva teema vastu. 3) Tunni eesmärk antakse õpetaja lühikeses sissejuhatavas pöördumises klassi poole, mis ühtlasi äratab huvi käsitlesele tuleva aine vastu. Mõnel juhul teatatakse juba eelneval tunnil, millist teemat hakatakse käsitlema, et õpilased kordaksid sellega seoses vana¹ ja loeksid lisa³ materjali võimaluse korral². Tunni eesmärgina toob õpetaja tavaliselt välja selle järelduse, millele õpilased õppetunni tulemusena peavad jõudma.

Materjali omandamine kindluse ja püsivuse mõttes on vahet vahel kasulik õpilastele öelda, milline on käsitlesele tuleva teema koht ja tähtsus programmis.² Seda ka õpetaja V.Metti teeb.

IX^C klassis 29.jaanuaril 1963.a. tunni teemaks oli "I imperiaalistliku maailmasõja lõpp ja tulemused". Õpetaja teatas antud tunnis käsitletava teema ja rõhutas, et sõja tulemusi on oluline alatiseks meelde jätta, sest sellest oleneb ka järgmiste teemade mõistmine.

Nii minnakse orgaaniliselt üle tunni põhiosade juurde - kas uue materjali käsitlemisele või varemõpitu kontrollile.

¹ vt. lähemalt, lk.38.

² Винценты Оконь, стр.62.

Jälgitud tundides käsitleti enamikel juhtudel uut materjali enne küsitlust. Sama soovivad ka Lipetski õpetajad. Seda põhjendab õpetaja V.Metti õppetunni efektiivsuse tõstmise vajadusega. Tunni algul on õpilased puhanud, mistõttu nende tähelepanuvõime on suurem ja ka tööresultaadid sellest olenevalt suuremad. Niisuguse paigutuse kasuks räägib ka parem tunni ajaline jaotus, sest tempo uue materjali käsitlemisel on palju rohkem õpetajaist kui küsitluse puhul.¹ On uue materjali käsitus tunni alul, siis pole karta ajapuudust. Juhul kui küsitluseks jääb vähem aega, võib kontrollida õpilasi frontaalselt. 4) Õpetaja V.Metti on hakanud praktilisema uue materjali kontrollimist hindade samas tunnis.² Siis ka niisugusel juhul on antud tunnis struktuuril eelised. On avaldatud arvamust, et kui küsitlus toimub tunni teises osas, s.o. pärast uut materjali, siis õpilased, mõeldes eelseisvale küsitlusele, ei pane hästi tähele, mistõttu on pidurdatud uue aine omandamine.³ Õpetaja V.Metti ei nõustu sellega, tema arvates on see juba õpetajast, kuidas õpilased võtavad osa materjali käsitlemisest. Kahtlemata on õpetaja V.Metti seisukoht õige. Üheski tema tunnis ei olnud märgata, et õpilased oleksid olnud mõjustatud eelseisvast küsitlusest.

¹ Vestlusest õpetaja V.Mettiga, 17.aprillil 1963.a.

² Vt. lähemalt, lk. ..

³ Виценты Оконь, стр.56.

Küsitlus enne uue materjali käsitlemist õigustab ainult sellisel juhul, kui pikem teema jätkub ja on võimalik loogiline üleminek vanalt uuele.

Ajaliselt oleks kõige rohkem esinev jaotus õpetaja V.Metti ajalootundides järgmine - 25-30 minutit uue materjali käsitlemine ja 10-15 minutit küsitlemine. Näib, et kinnistamiseks jääb aega vähe - kõige rohkem 5-6 minutit. Sisuliselt on V.Metti tundides alati uue materjali kinnistamine olemas.¹ See põimub tunni teiste osadega (küsitlusega, frontaalne vestlus tunni alul jne.)

Koduülesandest õpetaja V.Metti tunnis ei loobuta, kuigi peamine rõhk on asetatud aine omandamisele tunnis. Koduse ülesande annab õpetaja tavaliselt loomingulise iseloomuga - leida imperialistide süüd I maailmasõjas, koostada plaan, kirjutada töövihikusse tähtsamad teesid jne. Plaanide koostamine nõuab õpilastelt materjali jaotamist loogilisteks osadeks, teeside väljatoomiseks aga tuleb õpilastel osata esitada olulist. Siit näeme, et koduse õppimise eesmärgiks ei pea õpetaja V.Metti mitte mehaanilist meelespidamist, vaid mõtlemise arendamist. See on eriti hinnatav, kuna just selles osas enamuse õpetajaid pole oma tööd läbi mõelnud.

c) Uue aine käsitlesest

Uue aine käsitus on õppetunni kõige vastutusrikkam osa, millist asjaolu õpetaja V.Metti tundideks ettevalmis

¹ Vt. lähemalt, lk.52.

tamisel alati silmas peab, planeerides selleks vähemalt 2/3 tunnist (25-30 minutit). Peamiseks loeb V.Metti sealjuures õpilaste iseseisvat loogilist mõtlemist, millele rajaneb materjali teadlik omandamine. Loova pedagoogina peab ta üheks tähtsamaks ülesandeks uue aine esitamisel mitmekesiste meetodite ja töövõtete kasutamist, et nende kaudu aktiveerida õppeprotsessi.

Uue materjali esitusviisidest on V.Metti õppetundides tähtsal kohal õpetaja jutustus, mis on oskuslikult põimitud heuristilise vestlusega. Kui paljud õpetajad, unustades klassi aktiveerimise, jutustavad 8-10 minutit või isegi enam, siis V.Metti pidev jutustus ei kesta tavaliselt üle 2-3 minuti. Näiten, kuidas V.Metti uue materjali esitamisel aktiveerib klassi, vaatleme tundi 28.septembril 1962.aastal IX^C klassis, kus käsitleti Inglismaa välispoliitikat XIX sajandi lõpul ja Inglise-Buuri sõda aastail 1899-1902. Kuna õpetaja V.Metti tunneb suurt huvi diplomaatia ajaloo vastu, teab ta vastavaid küsimusi väga põhjalikult. Seetõttu oli kuulatud tund üks ilmekamaid. Uue materjali käsitletus nimetatud tunnis algas vestlusega, mille käigus õpilased tõid esile Inglismaa välispoliitika peamised eesmärgid: a) kolooniate kindlustamine ja laiendamine, b) mereteede kindlustamine ja kaitsmine igateise riigi vastu. Järgnevalt jutustas õpetaja inglise kodanluse püüdest teisi riike nõrgestada ja eemale hoida neid Inglismaa kolooniatest ja mereteedest, vastuolust Venemaaga Balkani pärast ning Egiptuse vallutamise plaanidest.

Õpetaja jutustus oli möödukatempoline, rahulik ja rangelt loogiline. Mõttes jagas ta jutustuse lõikudeks. Nagu tavaliselt, lõpetas õpetaja jutustuse kokkuvõtva lausega. Siit mändigi Inglise-Buuri sõja käsitlemisele. Klass teadis eelnevalt selgitada, et buurid olid väljarännanud Hollandi talupojad. Õpetaja märkis täiendavalt, et sõna "talupoeg" on hollandi keeles "boer". Maininud edasi, et Lõuna-Aafrikas puhkenud sõda oli üks esimesi imperialistlike sõdu, laskis õpetaja klassil nimetada imperialistlike sõdade tunnuseid. Seoses sellega toodi välja Inglise kodanluse plaanid alanud sõjas. Õpetaja jutustuse ajal jälgiti sõjast haaratud alasid atlasest. Sõja käiku kirjeldades esitas õpetaja ilmekaid näiteid buuride vaprustest. Klassi abiga toodi välja asjaolu, mis võisid olla selle põhjuseks.

Õpilaste emotsionaalse mõjutamise huvides muutus õpetaja jutustus kohati väga detailseks (episoodid buuride piinamisest, naiste ja laste paigutamise kohta koonduslaagritesse, kus kakskümmend tuhat last suri jne.). Et korvata näitlike vahendite puudumist kooli õppevahendite kogus, kasutas õpetaja raamatute illustratsioone. Kuigi viimased on väikesed, sai neid kasutada siiski ridade vahel näitamiseks.

Kui sõja käigu kirjeldamisel domineeris õpetaja jutustus, siis järeldustele jõuti vestluste abil.

Kinnistav osa näitas, et põhiline materjal omandati juba tunnis. Tundub, et niisugune uue aine esitamise meetodite vahelduv kasutamine oli antud juhul kõige sobivam.

Kui jutustus võimaldas paremini näidata sündmuste dünaamikat, siis klassi aktiveerimiseks ja õpilaste poolt järelduste väljatoomiseks oli vestlus sobivam.

Teine näide uue materjali esitamisest X^A klassis 2. oktoobril 1962.a. Uue materjali seostamiseks varemõpituga toimus küsitlus tunni algul. Vastajad jutustasid Põhjasõja käigust ja tulemustest. Sellega seoses mainis õpetaja, et Venemaa vabas vees oli veel teine "jääpank", millest tuli läbi murda-Krimmi khaaniriik. Oma praktikas kasutab õpetaja sageli sellist moodust probleemi püstitamiseks, et äratada huvi uue teema vastu. Alles nüüd teatati tunni teema: "Katarina II välispoliitika pärast talurahvasõda"¹. Kohe teatas õpetaja kavastavad paragrahvid õpikust, kust leida materjali uue teema kohta, samuti kordamiseks.

Ka antud tunni teema iseloom nõudis põhimeetodina õpetaja jutustust. Enne seda andis õpetaja tavakohaselt uue materjali plaani :

1. Krimmi khaaniriigi ühendamine Venemaaga.

2. Vene-Türgi sõda 1787-1791.

- a) sõja põhjused ja algus;

- b) sõja käik;

- c) sõja tähtsamad tulemused.

Ajaloo kui õppeaine spetsiifika nõuab õpetajalt sündmuste ja isikute kirjeldamist väga kaugetest aegadest. Selleks ei piisa ainult faktidest. V. Metti arvates sobivam on õpetaja piltlik jutustus või ajalooline kirjeldus.

¹ Niisugune teema formuleerimine pole kõige parem. Õigem oleks kasutada Tsaari-Venemaa (pro Katarina II). Niisugust õiget teema formuleeringut kasutas õpetaja alles koduülesande andmisel.

Omapärane ongi selles tunnis õetaja jutustuse ülekasvamine ajalooliseks kirjelduseks. Õpetaja pidas vajalikuks kirjeldada Izmaili piiramist 1790. aastal. Vene vägede ettevalmistustest Suvoõrová juhtimisel, relvastuse täiendamisest, isegi ilmastikust- kõigist sellest jutustati põhjalikult. "Saabus 1790.a. 10. detsember," jätkas õpetaja, " rünnaku eel saatis Suvorov Türgi kindluse komandandile lühikese sedeli alistumissettepanekuga: "Ma saabusin vägedega.24 tundi järelemõtlemiseks- vabadus, minu esimene lask- juba vangipõlv, rünnak- - surm!" Türgi ülemjuhataja vastas: "Ennem lakkab Doonau voolamast ja langeb taevast maa peale kui alistub Izmail." Vene- laste rünnak algas kell 5 hommikul... "

Edasi analüüsiiti klassi aktiivsel osavõtul türgi ja vene vägede relvastust, nende lahinguomadusi, eeliseid ja puudusi. Õpilaste aktiivne osavõtt vestlusest ja arvukad vastused näitasid, et eelnevate tundide jooksul on vastavaid küsimusi põhjalikult käsitletud.

Aja/puudus ei luba sageli sellist üksikasjalikku kirjeldust. Õpetaja Metti ei pea seda ka igakord vajalikuks. Asjalikku, napisõnalist, kohati isegi kuiva jutustust nägime 26. septembril 1962.a. IX^C klassis teema "Briti koloniaalimpeerium 1871-1914" läbivõtmisel. Majandusküsimuste käsitlemisel on see mõeldav. Tunnis täideti see-eest töövihikuid (kokkuvõte ja tabelid Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksamaa koloniaalvalduste kohta), mis nõudis oma aja.

Antud tunnis tuleks sisulise ainekäsitluse osas eriti esile tõsta uue materjali seostamist kaasajaga. Nii toodi

välja tänapäeva põhiküsimus - koloniaalsüsteemi lagunemine, kusjuures konkreetsemalt peatuti India küsimusel. Tuletati meelde, millal India saavutas iseseisvuse, milline on tänapäeval maa olukord ja arenguperspektiivid. Niisugused õpetaja poolt toodud faktid ja näited tänapäevast on elulised ja aktuaalsed. Õpetaja V. Metti peab seost tänapäevaga parimaks vahendiks õpilaste mõjutamisel ja nende ideelis-poliitilisel kasvatamisel. Sellepärast püüab ta võimalikult igas tunnis, kus see on vajalik ja mõeldav, anda õpilastele fakte, mille põhjal nad saaksid võrrelda minevikku tänapäevaga. Tema arvates on see võimalik ainult niisugusel juhul, kui on olemas otsene seos mineviku ja kaasaja vahel või võrreldakse samalaadseid nähtusi.¹ Juhuslik, pinnapealne analoogia mõjub kunstlikult, koormab tunde ja ajab segi olulise ebaolulisega.² Õpetaja V. Mettil on eriline vaist niisuguse lisamaterjali valikuks, mis kasvatab õpilasi ja on samal ajal nende huvitav.³ Kooli inspekteerimisel on esile tõstetud õpetaja Metti head oskust õpetatava materjali sidumiseks tänapäevaga.⁴

¹ Vestlusest õpetaja V. Mettiga, 2. oktoobril 1962. a.

² a) A. Г. Кинкулькин, П. С. Лейбенгруб, стр. 94.

b) К итогам дискуссии по вопросу о современности в школьном преподавании истории. "Преподавание истории в школе", нр. 2, 1949, стр. 43-45.

³ Vestlusest M. Lõhmusega, (TRÜ NSVL ajaloo kateedri õppejõud), 29. aprillil 1963. a.

⁴ Akt Tartu 1. Keskkooli inspekteerimisest 13.-17. III ja 10.-16. IV 1962. a. lk. 6.

Kõrvuti õpetaja jutustusega on tunnis suur tähtsus vestlusmeetodi kasutamisel. Meetodi kasuks räägib asjaolu, et vestluse käigus tõmmatakse klass aktiivsele tööle; iseseisvalt arutlema, analüüsima, sünteesima. Sellepärast õpetaja Metti eelistab vestlusmeetodit sageli teistele meetoditele.

Tänu 21-aatasele pedagoogilisele tööstaažile valdab V. Metti meisterlikult vestluse metoodikat. Temalt on õppida, kuidas ergutada õpilasi sõnavõtma ja kuidas suunata vestlust.

Uue materjali käsitlemisel eeldab vestlus eelteadmiste olemasolu. Ilmekaks näiteks, kuidas vestlustunnis kasutada ilukirjandusest saadud teadmisi, on IX^C klassi tund 22. veebruaril 1963. a. teemal "Mongolite sissetung Euroopasse 1236-1242". Terve tund ehitati üles V. Janxi teosele "Batu-khaan", mida õpilased olid eelnevalt lugenud.

Tunni algul õpetaja andis kava, millele tugineti vestluse käigus. See takistas vestluse võimalikku laialivalgumist. Kava kirjutati ka vihikutesse, kusjuures iga punkti juurde jäeti ruumi, et tunnis või kodus saaks teha märkmeid.

Kirjeldamata põhjalikumalt antud tunni käiku märgime, et niisugused tunnid meeldivad õpilastele, sest nad annavad igaühele võimaluse oma eelteadmiste ja arvamuse avaldamiseks ja selle põhjendamiseks; ka õpetajale on selline tund vahelduseks. Tuleb rõhutada, et vestluse tulemused olenevad õpetaja oskusest küsimusi ja probleeme anda, väga paljus aga ka klassi eelteadmistest. Antud tunnis torkas silma õpilaste oskus iseseisvalt mõelda ja vabalt väljenduda. Erilise raskuseta toodi nende poolt välja Batu-khaani eesmärgid, sõja-

väe koosseis ja relvastus, mongolite edu põhjused ja muud. Seda tingisid niisugused õpetaja poolt antud küsimused, nagu: "Nuputage, miks tatarlased ei vallutanud Novgorodi, vaid suundusid lõunasse?", "Miks jäeti katki Lääne-Euroopa vallutamise plaan?", "Milles seisis tatarimongoli ike Ida-Euroopas?" jne.

Viiendale kavapunktile-vene rahva kangelasliku võitluse rahvusvahelisest tähtsusest-andis üks õpilane täiesti iseseisvalt põhjaliku vastuse (Venelased olid nagu seinaks Euroopa riikidele. Nad sidusid mongolite jõude ja takistasid nii Lääne-Euroopa vallutamist.)

Et hästi meeles pidada tatarimongoli ikke kestvust, soovitas õpetaja mõttes ära jätta ikke algusaastalt (Kievi vallutamine 1240. aastal) esimene number. 1949.a. lõpetanud A.Lõhmus tunnistas, et mäletab põhilisi daatumeid veel praegugi tänu õpetaja V.Metti poolt antud meelespidamise süsteemile ja sagedasele põhidaatumite kordamisele.¹ Peale kinnistava osa, kus hinnati ka kuut õpilast "väikeste hinnetega"², leiti aega katkendite lugemiseks V.Jani teosest "Batu-khaan" venelaste kangelaslikust vastupanust Rjazani piiramisel. Katkendi esitas õpilane Keres väga ilmekalt. Õpetaja Metti seisukoht on: niipalju kui aeg lubab, tuua õpilasi huvitavaid näiteid, kuna huvi aine vastu tõstab

¹ Vestlusest vilistlase A.Lõhmusega, 12.vebruaril 1963.a. (lõpetanud Tartu 1.Keskkooli 1949.a., praegu Tartu Autoinspektsiooni ülem).

² Vt. lähemalt, lk 49.

omandamise efektiivsust.¹ Sobivamaks peab õpetaja illustreeriva materjali kasutamist pärast seda, kui põhiline on juba omandatud. Oskusliku lisamaterjali kasutamise tõttu ei anna ka pildimaterjali nappus nii tunda.

Uue materjali käsitlemise meetodeid ja võtteid mitmekesistavad õpilaste esinemised referaatidega. Referaat-tundide läbiviimiseks on õpetaja Mettil häid kogemusi. Erinevalt eelmistest aastatest on tal käesoleva õppeaasta kevadel kavatsus suunata referente Tartu Linnamuuseumi. Kirjanduse ja muuseumi materjalide põhjal valminud referaadid kantakse ette esmalt tundides (igas klassis esineb neli õpilast). Järgmise tunni ajal minnakse muuseumi, kus ekskursioone juhivad samad õpilased, kes esinesid referaatidega. Muuseumis nad konkretiseerivad ja laiendavad tunnis esitatut. Õpilaste kasutamist ekskursioonijuhtidena soovivad oma kogemuste põhjal ka teised ajalooõpetajad.²

Mitmesuguste uue materjali esitamise meetodite ja võtete valik ning nende oskuslik kasutamine õpetaja Valter Metti poolt on taganud selle, et õpilased omandavad põhilise materjali tunnis ning teadmised on põhjalikud ja püsivad.

d) Iseseisva töö organiseerimisest ajalootundides.

Õpilaste iseseisva töö abil toimub õppetunni efektiivsuse tõstmine, kuna sel teel pannakse õpilased aktiivsele tööle:

¹ Vestlusest õpetaja V. Mettiga, 22. veebruaril 1963. a.

² З. Огризко, Как использовать материалы музея в работе школы, Москва 1956, стр. 4.

mõtlemata, analüüsima, materjali liigendama ja süstematiseerima. Eeltoodu kõrval on iseseisval tööl ka otsene praktiline tähtsus, kuna sellega kujundatakse õpilastes harjumusi ja vilumusi tööks kirjandusega pärast kooli lõtamist. Et iseseisva töö meetod annab paremaid tulemusi, selles veendub üha rohkem õpetajaid oma isiklike kogemuste põhjal.¹ Nimetatud meetodi ainukeseks kõsiseks puuduseks on suur ajakulu tunnis. Samal ajal kergendab see meetod kodust ettevalmistamist õppetundideks.

Iseseisva töö meetodi kasutamise ulatus ja võtted olenevad sellest, millised abimaterjalid on õpetajakäsutuses. Kahjuks on neid ajaloo õpetamisel veel minimaalselt. Kõikidele koolidele kättesaadavad on vaid "Eesti NSV ajaloo lugemik"² ja ENSV Haridusministeeriumi poolt välja antud allikmaterjalide kogumik "Materjale õpilaste iseseisvaks tööks NSV Liidu ja ENSV ajaloost."³ Pealegi on nendest õpetaja V. Metti arvates vähe praktilist tulu, kuna kogumikud pakuvad kirjeldavat laadi materjali, mistõttu võtab töö nendega palju aega. Paremat materjali võib leida sealt ateistlikuks kasvatustööks.⁴

¹ A.Г. Кинкулькин, П.С. Лейбенгруб, стр.106-108.

² Eesti NSV ajaloo lugemik, I köide, Tallinn 1960.

³ "Materjale õpilaste iseseisvaks tööks NSV Liidu ja ENSV ajaloost", ENSV Haridusministeeriumi poolt välja antud allikmaterjalide kogumik, Tallinn 1960.

⁴ Vestlusest õpetaja V. Mettiga, 24. jaanuaril 1963. a.

Vaatamata eelpooltoodud raskustele on õpetaja Metti edukalt rakendanud õpilasi iseseisvale tööle tunnis. Tema poolt kasutatavad iseseisva töö võtted oleksid põhiliselt järgmised: a) töö õpiku tekstiga;

b) tabelite, kontuurkaartide täitmine ning diagrammide ja skeemide joonistamine;¹

c) referaatide koostamine õpilaste poolt².

Teiste abimaterjalide vähesuse tõttu on paratamatult kasutatud kõige enam esimest töövõtet - tööd õpiku tekstiga. Kahjuks annab õpik kõigi tähtsamate küsimuste kohta valmis hinnanguid ja seisukohti, mistõttu õpilaste iseseisev mõtlemine asendub pahatihti vaid vajaliku teksti ülesotsimise ja ümberjutustamisega³. Valmis järelduste reprodutseerimine pole aga iseseisva töö eesmärgiks. Nimetatud puudust püüab õpetaja Metti vältida sellega, et annab samal ajal loova iseloomuga ülesandeid (koostada plaane, püstitada teese, kirjutada välja tähtsamaid daatumeid ja nimesid, koostada kronoloogilisi tabeleid). Erinevalt üldistest tööekspidamistest, soovitab õpetaja teha töö käigus raamatus allakriipsutusi ja ääremärkusi olulise eraldamiseks.

Alljärgnevalt toome näiteid nimetatud töövõtte kasutamisest.

Käsitledes IX^C klassis teemat "Ülestõusud Venemaa linnades XVII sajandi keskel" käsitles õpetaja uut materjali järg-

¹ Vt. lähemalt, lk. 52, 54

² Vt. lähemalt, lk.

³ H. Palamets, Uusi abimaterjale õpilaste iseseisvaks tööks "Nõukogude Kool", nr.11, 1960, lk.869. / ajaloo,

mise plaani kohaselt:

1. Uue materjali kava andmine. Töövihikutesse märgiti kava punktidenä: a) Aleksei (1645-1676) valitsemisaeg;
b) Ülestõus Moskvas 1648.aastal;
c) Ülestõus Pihkvas 1650.aastal;
d) Ülestõudude tähtsus.

2. Iseseisev lugemine, mille käigus leiti vastused antud kava punktidele (15 minutit).

3. Heuristiline vestlus loetu põhjal (12 minutit).

4. Küsitlus ja hindamine. Hinnati 4 õpilast, igaüks vastas ühe küsimuse ulatuses uuest materjalist ja ühele lisa-küsimusele varemõpitust. Neljanda vastaja ülesandeks oli dikteerida klassile lühikene kokkuvõte ülestõusude tähtsusest. Teda abistasid seejuures kaasõpilased.

Nagu küsitlus näitas, õpilased omandasid põhilise materjali tunnis (vastati hinnetele "5" ja "4").

Analoogiliselt ehitati üles iseseisva töö tund X^A klassis, kus oli teemaks "Töölisliikumine Prantsusmaal 1871-1914". Uus materjal liigendati järgmisteks alateemadeks:

- a) Töölispartei asutamine 1879.a.;
- b) Milles seisis Millerandi reetlikkus?
- c) Jean Jaures' teened ja vead;
- d) Sotsialistliku liikumise kasv XX sajandi algul.

Erinevalt eelpoolkäsitletust kasutas õpetaja selles tunnis rohkesti ilmekat lisamaterjali. Ta jutustas episoode J.Jaures'i elust ning iseloomustas Millerandi reetlikkust. Just lisamaterjali kasutamine tõstis antud tunni kasvatuslikku

väärtust. Lisamaterjali esitamiseks leiab õpetaja võimalusi tavaliselt arutluse käigus. Olulise materjali korral on ta seda andnud ka enne õpilaste iseseisvat tööd, et äratada huvi probleemi või ajaloolise isiku vastu.

Antud tunnis õpilasi hindadele ei küsitud. Tunni lõpust 10 minutit kasutas õpetaja selleks, et kinnistada antud tunni materjali ja seostada seda varemõpituga. Hea süsteemi XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse tööliikumise kohta andis kordav tabel¹, milline täideti osaliselt tunnis.

Need on ainult üksikud näited iseseisva töö organiseerimisest õpetaja V. Metti tundides. Tegelikult annab ta õpilastele iseseisvaid ülesandeid igas tunnis, kuna leiab, et olgu ülesanne ka kõige väiksem, iseseisva lahendamise korral annab see õpilastele palju rohkem, kui õpetaja poolt esitatuna.

e) Varemõpitu kontrollimisest ja hindamisest

Teadmiste omandamine ei ole ühekordne akt, vaid keerukas protsess, mis ei jõua lõpule koduse õppimise käigus, vaid alles järgmistel tundidel toimuva kordamisega. Katsed ja tähelepanekud näitavad, et ka sel juhul, kui õpilased jälgisid õpetaja seletust uue materjali käsitlemisel hoolikalt ja töötasid kodas õpikuga, pole nende teadmised käsitletava probleemi kohta küsitluse alguseks veel täielikult välja kujunenud.² Neid on vaja süvendada ja täiendada, vajaduse korral aga parandada vead ja ebatäpsused. Seda tehakse käsitlemise käigus, mis on kordamise esimeseks või teiseks astmeks (olevalt sellest, kas uue materjali käsitlemisele järgnes kinnistamine

¹ vt. lähemalt, lk. 52.

² Н.Г. Дайри, Приемы... , стр. 67.

või mitte.) Sellepärast pooldab V.Metti ainult õpetavat küsitlust ehk kontrolli, s.o. küsitlust, mis pole mõeldud ainult õpilaste teadmiste väljaselgitamiseks ja hindamiseks. Küsitlusel on kasvatuslik tähtsus teadliku distsipliini, tahtejõu, tööarmastuse ja vastutustunde arendamise seisukohalt.¹

Küsitlusele esitatavatest didaktilistest nõudmistest peab õpetaja V.Metti tähtsamaks küsitluse õpetavat iseloomu ja kogu klassi aktiviseerimist. Vastavalt sellele on tal kujunenud oma küsitluse õpetliku külje rõhutamine. See tagatakse klassi aktiviseerimisega ja küsitlemise läbimõeldud vormidega.

Küsitluse vormidest on esikohal õpilaste jutustus kui parim abinõu loogilise mõtlemise ja suulise väljendusoskuse arendamiseks. Vastajalt nõutakse põhjuslike seoste ja ajalooliste etappide väljatoomist, järelduste esitamist ja mõistete selgitamist. "Küsitlus olgu varemõpitu veelkordseks analüüsiks, mitte mehaaniliseks õpiku materjali kordamiseks", rõhutab V.Metti.

Tundide külastamisel tehtud tähelepanekud kinnitavad, et õpilased kohanevad hästi sellise küsitlusega. Häid ja väga häid vastuseid anti niisugustele loova iseloomuga küsimustele, nagu — võrrelda Inglismaa ja Prantsusmaa majanduslikku arengut XIX sajandi II poolel, tuua välja I imperialistliku maailmasõja põhjused, nimetada imperialistlike riikide peamised süüd

¹ Винценты Оконь, стр.168.

² Vest lusest õpetaja V.Mettiga, 24.jaanuaril 1963.a.

I maailmasõja algatamises, iseloomustada töölisliikumist Prantsusmaal 1871-1914. aastail jt.

On selge, et õpilased pööravad tundide ettevalmistamisel sellele enam tähelepanu, millele on suunatud õpetaja nõudmine. Sellepärast mõtleb õpetaja V.Metti tunde ettevalmistades põhjalikult läbi, millist osa küsida detailsemalt, millele juhtida tähelepanu frontaalse küsitluse käigus. Et õpilased õpiksid eraldama olulist ebaolulisest, toimub küsitlus tavaliselt kõige põhilisema materjali osas. Detailsemaid jutustusi kuulatakse sõjakäikude kohta. Viimasel juhul, et mitte liiga palju aega kulutada küsitlusele, osa materjali kontrollitakse vestluses. V.Metti pooldab temaatilist küsitlust, kus põhi- ja lisaküsimus on orgaaniliselt omavahel seotud, kuna see võimaldab näha seoseid uue, äsjaõpitu ja varem õpitu vahel. Õpetaja ei esita lisaküsimusi ainult viimaste tundide ulatuses, vaid kontrollib sageli ammu õpitud materjali, et paremini välja tuua ajaloolisi seoseid ja seaduspärasusi.

Sellel on suur tähtsus teadmiste püsivusele. Õpilastes kujuneb hoiak pidada olulist meeles pikka aega.¹

Temaatilise küsitluse korral õpetaja esitab ka lisaküsimusi, mis pole seotud vastatava materjaliga. Need on tavaliselt niisugused küsimused, millele õpilane on varem vastuse võlgu jäänud või teadnud valesti. IX ja X klassi õpilastele antakse sageli veel kolmas küsimus kaasajast, eriti kui on olemas seos käsitletava probleemiga. See on ühtlasi kontroll

¹ Vestlusest õpetaja V.Mettiga, 24. jaanuaril 1963.a.

ajakirjanduse lugemise ja raadio kuulamise kohta. On juurdunud nõue, et iga vastaja võtab klassi ette tulles kaasa nn. "informatsiooni vihiku". Õpetaja tutvub sel ajal, kui õpilane vastab, pögusalt märkmetega, mis on ajalehti lugedes vihikusse kantud. Õpetaja soovitusel on sissekanded tehtud telegrammi stiilis, teemade kaupa (näiteks, streigiliikumine kapitalistlikes maades, rahvuslik vabastusliikumine jt.) Iga teema juurde planeeritakse ruumi kõigil suuremate riikide tarvis.

Õpetaja V. Metti poolt viidi informatsioonivihikud sisse 1960/61. õppeaastal. Põhiline mõte selle juures on - sundida õpilasi pidevalt jälgima sise- ja välisuudiseid ning õpetada neid õigesti orienteeruma. Selles mõttes informatsioonivihikud kahtlemata õigustavad ennast.

Õpilaste ergutamisel süstemaatilisele ja hoogsale tööle on suur tähtsus küsitlemise ja hindamise sagedusel. Küsitlus pole küll õpetaja Metti tundides ainuke õppimist stimuleeriv motiiv. Palju on kaasa rääkida huvitava ainekäsitlusel, õpetaja Metti autoriteedil ja oskusel organiseerida pedagoogilist protsessi.¹ Siiski sunnib igaks tunniks ette valmistama teadmised, et võidakse alati küsida, kui mitte klassi ees, siis antakse sõna arvamus avaldamiseks kaasõpilaste vastuste kohta.² Õpetaja Metti tundides võetakse sõna vabatahtlikult. See on saavutus, sest nagu praktika näitab, vanemates klassides häbenetakse kätt tõsta.

1 J. Toomla, käsikirjalised mälestused V. Mettist, 8. aprillil 1963. a.

2 a) Vestlusest M. Tänavaga, 28. novembril 1962. a.
b) Vestlusest A. Lõhmusega, 12. veebruaril 1963. a.

Kuigi õpetaja töötab käesoleval, 1962/63.õ.-a. IX ja X klassidega esimest aastat, on ta lühikese ajaga saavutanud sellise aktiivsuse. Seltsimeheliku kriitika korras võetakse analüüsi alla vastuse sisuline õigsus, täielikkus, teemale vastavus, loogilisus, vastaja oskus esitada omi seisukohti ja neid põhjendada, kaardi tundmist, ning väljenduse kvaliteeti. Nii tagab õpetaja Metti ka kõigi ülejäänud õpilaste aktiivse mõtte töö. See on suur saavutus. N.G. Dairi kirjutab: "Kui uue materjali käsitlemisel õpetaja aktiveerib kogu klassi, siis varemõpitu kontrolli juures enamikel juhtudel pedagoogiline protsess kaotab kollektiivse iseloomu."¹ Ta teeb selle järel-
duse viie aasta jooksul külastatud 240 tunni põhjal, millistes ainult 22 juhul õpetaja aktiveeris edukalt klassi.²

Mitte üheski kuulatud tunnis ei kasutanud õpetaja V. Metti õpilaste tähelepanu köitmiseks distsiplineerivaid märkusi, nagu teevad seda paljud õpetajad. Oma praktikas on õpetaja Metti kasutanud võtet, et annab tähelepanematuks muutunud õpilasele lehekese küsimusega, millele ta peab vastama.

Varemõpitu kontrollimiseks kasutab õpetaja V. Metti ka frontaalset küsitlust, mis aktiveerib hästi klassi, muudab küsitlusprotsessi elavamaks ja hoiab aega kokku. V. Metti tundides näeme frontaalse küsitluse kasutamist tunni kõikides osades.

Varemõpitu kontrollimine on otseses seoses hindamisega, sest enamikul juhtudel hinnatakse õpilaste teadmisi.

¹ N.Г. Дайри, Проверка знаний и познавательная деятельность класса, Москва 1960.

² Sealsamas, lk. 4.

Kuna õpetaja ei kuluta küsitlusele üle 15 minuti, on võimalik hinnata individuaalsete vastuste eest kõige rohkem 3 õpilast, sageli ainult 1-2. Tegelikult hindab õpetaja palju rohkem, kuna fikseerib ja võtab arvesse iga kohalt antud vastust ja sõnavõttu, mille eest paneb märkmikku n.n. "väikesed hinded". Sellist võtet on V.Metti kasutanud kogu oma pedagoogilise tegevuse ajal. Endised õpilased meenutavad poolehoiduga niisugust hindamist. Kolme väikese hinde põhjal saab õpilane ühe hinde klassi päevikusse. Sellest teatab õpetaja tunni lõpul, motiveerides hinnet. Paljud õpetajad küsivad ühes tunnis neid õpilasi korduvalt, keda kavatsesid tunni lõpul frontaalsete küsimuste põhjal hinnata. Õpetaja Metti ei pea sellist moodust otstarbekaks. Eesmärgiks jäägu kogu klassi aktiveerimine, sellepärast ei küsi ta reeglina ühte õpilast üle 2-3 korra, vaid summeerib mitme tunni jooksul antud vastused hindeks. Niisuguse hindamise tulemuseks on, et õpetaja saab veerandi hinde välja panna 6-7 jooksva hinde põhjal.

Pedagoogiline väärtus on hindel siis, kui see on õiglane.¹ Õpetaja V.Metti hindab rangelt, kuid õiglaselt. Seda kinnitavad üksmeelselt nii tema endised kui praegused õpilased. Ta hindab õpilase vastuses eelkõige loovat mõtlemist. Teda ei rahulda faktid, mille puhul tuginetakse ainult mälu-
le. Märkides alati midagi positiivset vastuses, ei jäeta vahele ühtegi ebatäpsust sisus ja väljendustes. Õpilasi ergutab lühikese hinnangu andmine õpetaja poolt iga vastuse puhul

¹ Винценты Оконь, стр. 169.

Õpetaja ütleb vaid "väga hea", "hea", "lähed korda" (= rahuldav). Juhul, kui õpilane jääb vastuse võlgu, õpetaja peab aga selle teadmist oluliseks, lausuma ta: "Vaata selle küsimuse veelkord üle." See tähendab, et õpilasel tuleb järele vastata. Eeskujuvääriv on just see pedagoogiline takt, millega õpetaja suhtub igasse vastajasse. Ta ei sega kunagi asjatult vahele, vajaduse korral ainult suunab lühidalt. See ei lähe kahtlemata korda kõigil pedagoogidel.

Rõhutame veelkord positiivse momendina õpetaja V. Metti küsitlussüsteemis klassi aktiveerimist. Selle eelduseks on õpilaste tugevad teadmised, sest kahtlemata on olemas sõltuvus klassi aktiivsuse ja õpilaste teadmiste taseme vahel.

f) Kordamisest

Õppeprotsessis on suur tähtsus teadmiste kinnistamisel läbivõetud materjali süstemaatilise kordamise teel. Pedagoogilises kirjanduses on rohkesti kirjutatud kordamisest ja selle tähtsusest, sealhulgas ka kordamisest ajaloo tundides¹. Vene NFSV Pedagoogika Uurimise Instituudi andmeil on nõrkade teadmiste üheks peamiseks põhjuseks kordamise vähesus ja puudulik metoodika.²

Tartu 1. Keskkooli ajaloo tundides ei näe me varem-õpitu mehaanilist kordamist, vaid mitmesuguste kordamise meetodite ja võtete kasutamist süsteemikindlalt. Kordamise põhietapid

¹ НЭС. Лейбенгруб, о повторении на уроках истории в 8-10 классах, Москва 1957.

Н. Г. Дайри, Подготовка к экзаменам по истории в 9-10 классах, Москва 1953.

² П. С. Лейбенгруб, стр. 130.

- Kordamise põhietapid oleksid: a) kinnistamine samas tunnis;
b) küsitlus järgmistel tundidel;
c) kordamine teemade järgi;
d) kursuse kokkuvõttev kordamine.

Õpetaja V.Metti arvates on kinnistamine ka siis vajalik, kui aega on väga vähe ja materjali palju, sest korrata läbivõetut tähendab esmakordselt tajutut mällu kinnistada. Pealegi kontrollitakse kinnistavas osas õpilaste teadmiste õigsust ning põhjalikkust ja tuuakse välja oluline. Õpilased, teades, et neid küsitakse tunni lõpul, on tähelepanelikumad.¹ Kinnistamine toimub tunni lõpul 5-6 minuti jooksul. Raskemaid ja keerulisemaid ajaloolisi mõisteid korratakse kohe, et vältida nende valesti või ühekülgset mõistmist. Ka nendes tundides, kus uut ainet konspekteritakse, peab õpetaja kõige sobivamaks peale alateema lõpetamist esitada klassile küsimusi (mis on ühtlasi 1.kordamine) ning alles siis kirjutada lühikene konspekt töövihikusse (teine kordamine). Üldtuntud on tõde, et tulus pole korrata täpselt samas järjekorras ja sõnastuses kui uut materjali käsitletakse. Niisugune kordamine ei arenda mõtlemist, pigem mehaaniliselt meeldejätmist. Sobivamaks peab V.Metti tunni lõpul uue materjali plaani koostamist või tabeli täitmist, mis ühtlasi tõsta ks esile olulist. Niisuguseid plaane ja tabeleid saab hiljem kordamise etappidel kasutada, ka jääb materjal paremini meelde, kui selle tajumisest võtab osa nägemismeel.

Näiteks 10.oktoobril 1962.a. X^A klassis teema "Töölisliikumine Prantsusmaal 1871-1914 " kinnistamiseks

¹ Vest lusest õpetaja V.Mettiga , 24.veebruaril 1965

täideti kordav tabel.¹

	Saksamaa	Inglismaa	Prantsus- maa	USA
Tööpäeva pikkus	12-16	11 - 16		
Tähtsamad streigid	Ruhr 1905, 1912. Hamburg Berliin 1910	Taff 1900 raudtee- lased 1910		
Töölisparteid	Sotsiaal- demokraatlik 1869	Tööerakond 1906		
Tööliste juhte	A.Bebel, K.Liebknecht K.Zetkin R.Luxemburg			
Kommunistliku Partei juhid tänapäeval	W.Ulbricht (SDV) M.Reimann (SFV)	J.Gallan	M.Thorez	G.Hall

Tabel täideti klassi aktiivsel osavõtul. Vestlusest toodi välja tööliikumise põhjused, eri maade iseärasused ja ühised jooned. Nii korrati mitme tunni materjali .

Suuremate teemade läbitöötamise järele on vajalik teha kokkuvõtteid. Selleks toimuvad kordav-üldistavad tunnid. Nendes tundides korratakse ja üldistatakse ainult kõige põhilisemat. Aine käsitletus toimub siin sõlmküsimuste kaupa, uutes seostes.

¹
Tabelis tühjaks jäetud lahtrid anti täita koduse ülesandena.

Kordamistunde ehitab õpetaja Metti üles mitmeti. Põhiliiste tüüpidega on kasutatud: vestlustunde, vestlustunde kordamistabeli täitmisega, tundseminare, ekskursioone muuseumidesse, kordamistunde kaardi alusel ja kohtuistungite lavastamist.

IX^c klassis, peale 4 suure teema¹ läbivõtmist 18 tunni jooksul, toimus kordamistund, kus vestluse käigus täideti tabel. (Vt. tabel lk. 54). Nagu tabeli jaotusest nähtub, valiti ulatuslikust materjalist välja küsimused riikide poliitilise korralduse, majanduse põhisuundade ja töölisliikumise kohta. Need on küsimused, mille meeldejätmist õpetaja pidas oluliseks.

Antud seosest tuleks esile tõsta V. Metti otstarakat ja läbimõeldud tööd ajaloo töövihikutega. Õpetaja kogemused näitavad, et vihikutest on kõige suurem praktiline kasu just kordamisel. Plaanid, plaan-konpektid, teesid, temaatilised ja kronoloogilised tabelid, skeemid jm. sissekanded tõstavad esile kõige olulisemat. Õpilased tunnevad seda, mistõttu vihikud täidetakse meelsasti. Osades tundides on vihikusse kirjutamine vabatahtlik. Suurem enamus õpilastest teeb märkmeid sellele vaatamata. Vanemates klassides on soovitatav vihikute täitmine süstemaatilise²lt.

Et hoida tunnis aega kokku, annab õpetaja Metti vahetevahel ainult kavapunktid. Märkmeid nende juurde tee-

¹ Saksamaa XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul, Inglismaa XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul, Prantsusmaa XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul ja Ameerika Ühendriigid XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul.

² П. С. Лейбенгруб, стр. 119.

IMPERIALISTLIKUD SUURRIIGID XIX SAJANDI LÕPUL JA XX SAJANDI ALGUL

Rahvaarv (miljonites) 1900.a.	Saksa keisririik	Inglise kuningriik	Prantsuse vabariik	Ameerika Ühendriigid	Rahvaarv teistes riikides
Seadusandlus	Riigipäev - 56,4 12,0	Alamkoda - 41,6 367,6	Seadusandlus - 38,9 50,1	Seadusandlus - 76 8,8	Ameerika - 12,8, 9 milj. Austraalia - 47,1 milj.
Riigipea	Kaiser (Wilhelm I 1871-1888 Wilhelm II 1888-1918)	Kuningas (Edward III 1901-1910 George V)	President (Fors. Poincaré 1913-1920)	President 49-ks. (Wilson 1912-1920)	Austraalia - 47,1 milj.
Tuntumad peaministrid	Bismarck	Lloyd George	Clemenceau	Danving	Itaalia - 32,5 milj.
Jõustus	II riik maailmas Reim. (Krupp) Marsm. Keskraatortid	Kalor masinad Laevad	Parfüüm, siid, vana, autod jne.	Texas (Longau) nafta (Roosevelt) autod (Ford) keemika-teadus, elatustead.	Jaapani keemika 44,8 milj.
Vallutused	Svaas - dooring Ida- ja Lääne - Aafrika Yao - Zhou Kambodja, Malakka	Indo - Hiina Madagaskar Tuneesia Maroko	Budhistid Birma Koptus Egiptus Holland, Orange	Harat Puerto Rico Guam "Filipiinid" - Lääne - Hiina	Itaalia keemika 44,8 milj.
Jõuliste elu ja võitlus	11-16 t., tööstused, tööpuudus. Streigid Ruhis, Berliin, Kaub. jo jne.	10-16 t., energeetika, tuberkuloos, tööstused, tööpuudus. Streigid London, Jaapan.	11-16 t. Courrières'i pt. tühistused. 1906.a. 1/2 nädal streigid.	11-16 t., tööstused, värske diskrimineerimine, streigid. Põhja, Chicago jne.	Itaalia keemika 44,8 milj.
Töölispartei ja nende juhid	Saksa Sotsiaaldemokraat. (1869) A. Babel, W. Pieck R. Luxemburg, K. Zetkin	Töölispartei - 1906.a. (Labour Party) T. Mann	Prantsuse Töölispartei 1879 (1880) Guesde, Lafargue, James	Sotsiaalne partei 1904.a. B. Raymond	Itaalia keemika 44,8 milj.
Kompartei juhid tona- späeval	W. Ulbricht M. Bernau	J. Gallan	M. Thorez	G. Zall	Itaalia keemika 44,8 milj.

vad õpilased kodus. Koduülesandena antakse ka vastata küsimustele, mis on valitud nii, et õpikud ei anna neile otsest vastust. Selliselt korraldatud töö ajaloovihikutega on loova iseloomuga.

Täiesti uudse võttena korraldab õpetaja V. Metti kordamistundides kohtuistungeid ajalooliste tegelaste üle. Sama töövormi on Tartu 1. Keskkoolis edukalt kasutatud ka klassi- välises töös.¹

Külastasime 16. oktoobril 1962. aastal X^A klassis taolist kordamistundi, kus mõisteti kohut Katariina II üle. Sellega korraldati Venemaa sise- ja välispoliitikat XVIII sajandi 2. poolel. Ettevalmistav osa piirdus ülesande jagamisega õpilastele - osa määrati süüdistajateks, teised kaitsjateks. Tund möödus elavas vaidluses. Õpetaja Metti ergutab oskuslikult õpilasi oma arvamus avaldama. Ta nõuab, et igal ühel oleks oma seisukoht, mida osataks ka motiveerida. Viimasega on õpilased hästi harjunud. Antud tunnis jõuti ära kuulata 11 õpilase sõnavõttud. Kaitsjad tõid välja Katariina II tegevuse positiivsete külgedena riigi laiendamise, hariduspoliitika ja ehitustegevuse (siin tuletati meelde, et Katariina II laskis ehitada ka Tartu kivisilla). Õpetaja suunas vaidlust nii, et kaitsjad ei omandanud väärade seisukohti. Tuues esile positiivseid külgi Katariina II tegevuses, tunnistasid nad samal ajal tema vigu. Kaitsjate seisukohtadega nõustusid ka süüdistajad, kuid näitasid oma sõnavõttudes, et Katariina II,

¹ Vt. lähemalt, lk. 106.

olles tüüpiline aadliriigi valitseja, muutis talupoegade elu veelgä raskemaks, kiusas taga vabamõtlejaid, aitas mahasuruda Poola revolutsiooni ja õiendas julmalt arveid talurahvasõjast osavõtjatega. Nende ja paljude teiste näidete varal toodi välja Katarina II reaktsiooniline sise- ja välispoliitika. Kokkuvõtte tehti õpetaja poolt, kes rõhutas veelkord kõige olulisemat.

Õpilaste sõnavõttud antud tunnis olid arukad- loogiliselt ülesehitatud ja küllaltki argumenteeritud. Tund kinnitas veelkord, et õpetaja Metti õpilastel on ajaloolist mõtlemist. Seda õpetaja oma tööga taotlebki. Teda ei rahulda teadmine, et tunni lõpul teatakse materjali hästi. See võib varsti ununeda. Kui õpilane on selle aja iseseisva mõtlemistegevuse tulemusena omandanud, alles siis võib rääkida teadlikust ja püsivast materjali omandamisest. " Kui palju fakte suudetakse pähe õppida ja alatiseks meelde jätta?" küsib õpetaja ning vastab samas: " Väga vähe, kuid see polegi vajalik. Olulisem ülesanne ajaloo õpetajale on - anda õpilastele arusaamine ajaloolistest seaduspärasustest ja arendada nende loogilist mõtlemist". See oleneb juba õpetajast, tema õpetamise printsiipidest ja meetoditest ja võtetest.

V.Metti õpetaja isiksuse üheks tugevamaks jooneks on väga loogiline aine käsitlemine¹. Ta kasutab seda ise maksimaalselt ära, arendades ka sama võimet õpilaste juures.

Pole kahtlust, et just vaidluses omandatakse uut materjali teadlikult. Häid võimalusi vaidlusteks, arvamuste avaldamiseks ja põhjendamiseks annab kohtuistungite korraldamine. Selliselt organiseeritud kordamine täidab maksimaalselt oma ülesanded.

¹ Vestlusest M.Löhmusega, 29.aprillil 1963.a.

g) Vilistlased õpetaja V.Mettist

Kuidas on õpetaja V.Metti saavutanud niisuguseid häid tulemusi oma pedagoogilises töös? Millega on ta taganud autoriteedi õpilaste ja kolleegide hulgas? Mis on tema kui aineõpetaja kõige iseloomulikumaks jooneks?

Et neile küsimustele vastust leida, pöördusime V.Metti endiste õpilaste ja tema kolleegide poole. Kõik küsitletud kinnitasid, et aineõpetajana on V.Mettil kujunenud isikupärane pedagoogiline ja metoodiline käekiri ning oma tööstiil. See ei torka küll silma välise efektiga ja ebaharilikkusega, kuid on selgesti märgatav kõige põgusamalgi tutvumisel tema tööga.

Osa V.Metti endiseid õpilasi tõstavad tema juures esile eelkõige õpetatava aine sügavat tundmist, loogilist ning mõistuspärast esitamist, mis ühtlasi arendab hästi õpilaste iseseisvat mõtlemist.¹

Need, kes jätkasid pärast keskkooli lõpetamist õpinguid kõrgemates õppeasutustes, leiavad, et nad orienteeruvad, tänu õpetaja Mettile, hästi ajalooos. Nad said noorematel kursustel edukalt kasutada tema poolt antud põhjalikke, süstemi viidud teadmisi.² "Marksismi-leninismi aluste kursuse omandamine oli meile, tema kasvandikele, kerge. Põhi oli olemas ja ainegi tuttav," kirjutab J.Toomla.³

Praeguse Tartu 1. Keskkooli õpilased märgivad, et õpetaja V.Metti teeb ajaloo elavaks kirjenduslike näidetega, tema poolt maalitud ajalooliste tegelaste kujud jäävad kauaks

¹ Vestlusest A.Järvega, 13.märtsil 1963.a. (lõpetanud Tartu 1. Keskkooli 1949.a., praegu Tartu I Keskkooli õpetaja).

² Vestlusest M.Tänavaga, 28.novembril 1962.a.

³ J.Toomla, käsikirjalised mälestused V.Mettist, 8.IV 1963.a.

meelde. Nad peavad seda eriti meeldivaks jooneks õpetaja Metti ainekäsitlese juures.

Praeguse TRÜ õppejõu M. Tänavaga arvates pole V. Metti tugevamaks jooneks mitte ainult hea aine tundmine (ta peab seda loomulikult õpetajate juures), vaid suurepärane aine käsitlelus, mis oli kantud õpetaja enda armastusest aine vastu ja tõmbas kaasa nagu hea näitleja mäng. Kunagi ei jäänud muljet, et see, millest õpetaja räägib, pole ta enese sügav veendumus.¹ Samal ajal õhutas ta õpilasi avaldama omapoolseid arvamusi ja neid kaitsma. Tunnis alanud vaidlused jätkusid veel vahetundides ja pärast koolipäeva lõppugi. Kodudes aga uuriti ajaloolist kirjandust, et leida täiendavat materjali oma väidete õigsuse kinnitamiseks.² Oma seisukohti ja põhimõtteid ei esitanud õpetaja kunagi pealetükkivalt. J. Linnus toonitab, et isegi ideoloogiliselt nii keerukal ajal, kui oli seda isikukultuse periood, oskas V. Metti lahendada küsimusi nii, et kunagi ei tekkinud opositsiooni nõukogude võimu vastu.³

See suur töö, mida õpetaja teeb tunde ette valmistades ja hiljem seda edasi andes ei jää õpilastele märkamatuks. Õpetaja püüdlused täiuslikuma ainekäsitlese poole ergutavad ka noori samale püüdlikkusele. Kasvatustöös on aga õpetaja isiklik eeskuju suure tähtsusega.⁴

¹ Vestlusest M. Tänavaga, 28. novembril 1962. a.

² Vestlusest Ü. Ennokiga, 27. veebruaril 1963. a. (lõpetanud Tartu 1. Keskkooli 1961. a., praegu Tartu Autoinspektorina autoinspektor).

³ Vestlusest J. Linnusega, 26. novembril 1962. a. (lõpetanud Tartu 1. Keskkooli 1945. a., praegu ENSV TA Etnograafia Muuseumi teaduslik sekretär).

⁴ Vestlusest U. Kolgiga, 24. detsembril 1962. a.

V. Metti kolleeg A.Järv leiab, et sügavus ja põhjalikkus kõiges, ka kõige väiksemas tööloigus või väiksematki ülesannet lahendades, on talle niivõrd omane. Endiselt on ta kursis kõige uuega, mida toob ka sisse ainesse.¹

Hea ainetundmise ja selle meisterliku esitamise kõrval tõstetakse peaaegu alati erilise joonena esile V.Metti sõbralikku, mažoorset hoiakut tunnis, mis löi toredate töömeeleolu.²

Oma töös pole õpetaja V.Mettile distsipliin olnud tõsiseks probleemiks. Tema erijooneks on see, et ta oskab klassi sõbralikult korrale kutsuda, heatahtliku nalja abil erutavast, kõrvalisest vahejuhtumist üle saada ja töö juurde suunata. Vilistlane Ü.Ennok meenutab, et kui klass vahel muutuski ülemeelikuks, siis oli see tavaliselt seotud ainega ja õpetaja ei leidnud niisugusel juhul põhjust pahandamiseks.³ Isegi vahetult pärast sõda, oma pedagoogilise tegevuse alguses, kui klassides oli arvukalt üleskasvanud õpilasi ja paljudel õpetajatel esines raskusi distsipliiniga, ei mäleta V.Metti õpilased korrarikumisi ajaloo tundides. Õpetaja autoriteet oli nii suur, et tema vastu säilis alati respekt.⁴ "Piinlik oli olla tähelepanematu, piinlik mitte teada ja halvasti vastata," kirjutab J.Toomla.⁵

¹ Vestlusest A.Järvega, 13.märtsil 1963.a.

² Vestlusest A.Löhmusega, 12.veebruariil 1963.a.

³ Vestlusest Ü.Ennokiga, 27.veebruariil 1963.a.

⁴ Vestlusest U.Kolgiga, 24.detsembril 1962.a.

⁵ J.Toomla, käsikirjalised mälestused, 8.aprillil 1963.a.

Õpetajana ja kasvatajana näeb V.Metti noortes esma-
jõunes head. Tema jaoks ei ole lootusejätult andetuid noori.
On ainult õpilasi, kelle mõjutamine ja õpetamine on raskem,
see-eest aga tänuväärne ülesanne.¹ U.Kolk hindab väga kõrgelt
seda pedagoogilist takti, millega õpetaja Metti oskab noor-
tele läheneda. Tema arvates õnnestub see väga vähestel peda-
googidel. V.Metti on üks nendest.² "Ta ei näinud meis ku-
nagi massi, vaid lähenes igale õpilasele erinevalt", ütleb
tema kohta vilistlane M.Ivask.³ Õpetaja Metti poole pöör-
datakse kui vanema, kogenenuma seltsimehe poole.

J.Toomla kirjutab oma käsikirjalistes mälestustes: "Ta
on jäänud 1.Keskkooli kasvandike heaks sõbraks, keda meenu-
tatakse lugupidamise ja poolehoiuga. Inimesena on ta meie
õppeajast meeles südamliku, tagasihoidliku, nõudliku ja
seltsimehelikuna...Ja just selline tagasihoidlik ja seltsi-
mehelik viis, mida ta kasutas nii õppe- kui ka klassiväli-
ses töös ja igapäevases tegevuses, tõstiski tema autoriteeti."⁴

Kolleegid tõstavad üksmeelselt esile tema nõudlikkust
iseenda ja õpilaste suhtes. Seejuures jääb ta alati südam-
likult sõbralikuks, korrektseks ning tasakaalukaks. Eriti
paistab ta silma äärmise tagasihoidlikkusega. Kõige pare-
mini iseloomustab Valter Metti tagasihoidlikkust ta enese
sõnavõtt ENSV teenelise õpetaja nimetuse omistamise puhul:

¹ Vestlusest V.Mettiga, 24.veebruari 1963.a.

² Vestlusest U.Kolgiga, 24.detsembril 1962.a.

³ Vestlusest M.Ivaskiga, 13.märtsil 1963.a.

⁴ J.Toomla, käsikirjalised mälestused J.Mettist, 8. aprillil 1963.a.

" Ma ei ole hakkama saanud mingisuguse kangelasteoga. Selleks ei ole mul jätkunud võimeid. Aga kui ma oma tavalise igapäevase tööga olen ühiskonnale midagi kasulikku andnud, mis väärrib tunnustust, siis tänan selle eest väga. Ma ei ole oma töös aga kunagi jäänud üksi, minuga on alati olnud A.H.Tammsaare nimelise Tartu 1.Keskooli kollektiiv."²

2. Õpetaja R. Praatsi tööst

Käesoleval, 1962/63. ö.-a. õpetab V-VIII klassides ajalugu õpetaja Reet Praats. Programmi kohaselt õpitakse V klassis vanaaja kursust ning VI klassis keskaega. VII-VIII klassis käsitletakse NSV Liidu ajaloo elementaarkursust koos Eesti NSV ja teiste Nõukogude Liidu rahvaste ajalooga. Kursusesse on paigutatud ka tähtsamad teemad välisriikide uusja uusimast ajast, et anda õpilastele kujutlus kõige olulisematest sündmustest ja protsessidest Lääne-Euroopa ajaloos, mille tundmine aitab paremini mõista NSV Liidu ajaloo põhiküsimusi. VIII klassis on viimase teemana ette nähtud 19 tumi ulatuses Nõukogude riigi põhiseaduse tundmaõppimine.¹

Antud klassides raskendab õpetaja Praatsi arvates tööd õpiku materjali rohkus. Tuleb teha valik, jättes välja vähemolulised detailid. Oluliseks on õpetaja pidanud sündmuste

¹ Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62. ö.-a. Ajalugu, Tallinn 1961, lk. 39-50.

² E.Vääri, Teeneline õpetaja ...

üldist käiku ja sellest tulenevate järelduste tundmaõppimist.

Võrreldes kooli teiste ajalooõpetajatega jäävad R.Praatsi kogemused väheseks. Alati ei oska õpetaja arvestada õpilaste vanuseliste iseärasustega. VIII klassi tund 9. veebruaril 1963.a. teemal " Teise maailmasõja lõpp " pakkus intellektuaalset materjali, mis pigem oleks sobinud XI klassile. Põhjaliku tundideks ettevalmistamise ja pideva metoodilise enesetäiendamisega on ta püüdnud üle saada kohatisest metoodilisest küündimatusest (õpetaja ise peab enda töös nõrgemaks käsitlemise metoodikat ja klassi aktiveerimist tunni kõigil etappidel).¹

1961/62. ö.-a. kevadsemestril Tartu Linna TSN TK Haridusosakonna poolt teostatud inspekteerimise aktis märgitakse: "Õpetaja Praatsi tunnid on muutunud metoodiliselt mitmekesisemaks. Uue töövormina on kasutusele võetud õpilaste poolt esitatavad referaadid. Puudu jääb mõnikord efektiivsusest ja näitlikkusest."²

Kooli õppealajuhataja poolt külastatud tundide kokkuvõtetest ning vestlustest TRÜ NSV Liidu ajaloo kateedri õppejõududega saadud andmete põhjal võib öelda, et õpetaja R.Praats on üle saamas nimetatud puudustest. Tunni efektiivsuse tõstmiseks on ta hakanud kasutama mitmekesisemaid ja klassi enam aktiveerivaid uue materjali esitamise meetodeid, nagu iseseisev töö ja heuristiline vestlus.

¹ Vestlusest õpetaja R.Praatsiga, 9.veebruaril 1963.a.

² Akt Tartu 1.Keskooli inspekteerimise kohta, lk.6.

Tugevamaks uue materjali esitamise meetodiks on R.Praatsil loogiline ja ladus jutustus. Kahjuks tõmbab õpetaja jutustuse ajal vähe klassi kaasa. Kuulatud tundides polnud vahetõlmimusi klassile vaja mitte niivõrd õpilaste tähelepanu köitmiseks (õpilased kuulasid huviga), kui nende rakendamist pingisamale mõttetööle.

Varemõpitu kontrollimiseks ja hindamiseks püüab õpetaja senisest rohkem kasutada ökonoomsemaid meetodeid (frontaalset küsitlust, 2-3 õpilase vastamist kirjalikult sel ajal kui kaasõpilased vastavad suuliselt ja lühiajalisi tunnikontrolle).

Tunni efektiivsust tõstab aja ratsionaalne kasutamine. Sellele mõtleb õpetaja tunni ettevalmistamisel. Kõikides kuulatud tundides kasutas R.Praats kaasaskantavat tahvlit, kuhu oli joonistatud skeeme, diagramme, tabeleid ja märgitud olulisemad nimed ja daatumis. Tuleb esile tõsta õpetaja R.Praatsi püüet võimalikult kõiki programmi teemasid näitlikustada. Selles osas võib teda tõsta esile Tartu 1. Keskkooli ajalooõpetajate hulgast. Seda nõuab ka töö spetsiifika V-VII klassidega. Kasutades maksimaalselt kooli õppevahendite baasi ning võimaluse korral ka naaberkoolide ja pedagoogilise kabineti materjale, püüab õpetaja Praats tuua võimalikult igasse tundi ajaloolisi pilte. See on eriti vajalik V-VI klassis vana- ja keskaja kursuse õppimisel. Kuna õpetaja Praats organiseerib ülelinnalises ulatuses V-VII klasside kinofilmide ühiskülastusi Tartu Ametiühingu Kultuurihoonde juurde organiseeritud õpilaste kinolektuuriumis

" Abiks kodumaa ajaloo õppijaile", on ta hästi kasutanud kinofilmide kui näitlikustamise vahendit.

Arvestades õpilaste vanuselisi iseärasusi, rõhutab õpetaja vajadust siduda abstraktset materjali illustratiivset laadi lisamaterjaliga. Hästi õnnestus see VII klassi tunnis 25.vebruaril 1963.a., kus teemaks oli "Aadlike - revolutsionääride salaühingud ja dekabristide ülestõus Peterburis." Tunni kasvatuslikku väärtust tõstis just lisamaterjal M.Muravjovist ja tsarismi julma arveteõiendamise kohta dekabristidega. Õpetaja esitas ka eakohaselt V.I.Lenini seisukoha dekabristide ülestõusu ajaloolisest tähtsusest. Antud seoses tuleks esile tõsta R.Praatsi püüet kasutada kõiki võimalusi õpilaste kommunistlikuks kasvatamiseks. Õpetaja leiab, et selleks pakub eriti häid võimalusi NSV Liidu ajaloo kursus. VIII klassi tunnis 9.vebruaril 1963.a., käsitledes II maailmasõja lõppu ja Suurt Isamaasõda, õpetaja kasutas hästi nimetatud materjalis peituvaid võimalusi rahvaste sõpruse ja nõukogude patriotismi kasvatamiseks. Selleks tõi ta näiteid rahvaste sõprusest Suure Isamaasõja aastail. Samas jutustas õpetaja, kuidas Nõukogude Armeed vabastusretkel võitlesid koos nõukogude sõduritega kõigi Euroopa maade rahvad. Õpetaja tõi välja rahvaste sõpruse kui ühe nõukogude rahva võidu põhjuse Suures Isamaasõjas.

Õpetajal õnnestub ka hästi aine seostamine tänapäevaga.¹

¹ Õppealajuhataja märkmed kuulatud tundide kohta 5.oktoobril 1961.a., 18.detsembril 1962.a. ja 7.vebruaril 1963.a.

Õpetaja Praats on oma senise tööga näidanud, et tal on kõik eeldused saada heaks ajalooõpetajaks. Edaspidi ootaksemalt ainult rohkem tööd klassiga ja individuaalset lähenemist õpilastele.¹

3. Õ p e t a j a A . L i i m i t ö ö s t

Et paremini täita koolinoorsoo ideelise kasvatamise ülesannet, hakati alates 1962/1963.ö. -a. teisest poolaastast õpetama keskkoolide lõpuklassides uue ainet - ühiskonnaõpetust. Nimetatud aine on väga tihedalt seotud ajalooaga. Õpilaste maailmavaadet kujundavad kõik õppeained, kuid ükski neist ei anna teadusliku maailmavaate üldistatud iseloomustust. Ühiskonnaõpetus aga, tuginedes kõigile varem koolis omandatud teadmistele, üldistab ja viib need kindlasse süsteemi.²

Aine uudsus ja õpetamise loominguline iseloom seadsid suured ülesanded selle õpetajatele. A.H. Tammsaare nimelises Tartu 1. Keskkoolis hakkas uut ainet õpetama kooli direktor Allan Liim, kes töötab lõpuklasside ajalooõpetajana juba viiendat aastat. Eelnevalt võttis ta osa ajalooõpetajate seminarist Moskvas, kus anti põhisuunad uue aine õpetamiseks. Esinedes hiljem Tartu linna ajalooõpetajate ainesektsioonis, töstis A. Liim esile järgmist: "Ühiskonnaõpetuse eesmärgid nõuavad õpetamist kõrgel teaduslikul ja ideelisel tasemel,

¹ Vestlusest M. Lõhmusega, 29. aprillil 1963. a.

² Uus õppeaine koolis, "Nõukogude Kool", nr. 2, 1963. a., lk. 81.

kordade veenvat esitamist ja põhjalikku argumentatsiooni, teooria sidumist praktikaga ja aktuaalsete päevaprobleemidega. Sellepärast peab ühiskonnaõpetuse tund olema loov, elulähedane ja aktiivne suuremal määral kui ükski teine tund."¹

Tööd alustades kerkis kohe küsimus, milliseid meetodeid ja töövorme valida, et oleks kõige enam arvestatud aine spetsiifikaga. Raskendava asjaoluna andis tunda õpikute puudumine, kuna vastav eestikeelne õpik ilmus alles 1963. a. märtsis.

Esimestel tundidel planeeris A. Liim uue materjali läbitöötamiseks suhteliselt palju aega - 30-35 minutit. Õpilastel tuli harjuda uue aine abstraktsusega. Rohkem aega võttis ka konspekterimine. Vaadeldud tundides esitati uus materjal kooliloenguna. Selle meetodi valik on igati õigustatud, kuna nii saab üle õpiku puudumisest. Peale loeng-tundide on A. Liim viinud veel läbi vestlustunde, andnud õpilastele referaate jm. Kasutades jutustust või kooliloengut, seostab A. Liim seda samaaegselt vestlusega, et panna õpilased aktiivsele tööle. Vestlust juhivad õpetaja Liim oskuslikult. Klass tuleb temaga hästi kaasa, reageerides isegi õpetaja käeliigutustele ja näoilmele.

A. Liimi esituse omapäraks on materjali kokkuvõtlik, kergesti arusaadav ja populaarne esitus. Tema populaarsest jutustusest ei puudu samal ajal sügav argumentatsioon. Ainet esitab A. Liim täiesti vabalt, konspekti abita, kuigi tunniks ettevalmistamisel kirjutab üles aine esitamise süsteemi (jagab teema alateemadeks, selle omakorda alapunktideks jne.) Väga sageli kasutab õpetaja tabelite andmist. See on tema oma-

¹ Protokoll nr. 4. Tartu linna ajalooõpetajate ainesektsiooni töökoosoleku kohta, 23. jaanuaril 1962. a., (säilitatakse pedagoogilise kabineti juures).

päraks. Huvitav on ka A. Liimi hindamise praktika. Ta teatab hinded tunni lõpul kõigile vasta jaile korraga. Siis on selgunud vastuste üldine tase, mis võimaldab neid võrrelda. Niis saab õpetaja ka põhjalikumalt kaaluda hindeid. See on aga vajalik isegi kogemustega õpetajale, et hindamine oleks tõesti objektiivne ja õiglane.

Vaadeldud ühiskonnaõpetuse tundides sageli põimus küsitlus ja hindamine uue materjali käsitleusega.

Suurt rõhku paneb A. Liim kordamisele, sest kordamine XI klassides pole lihtne kordamine, vaid ühtlasi põhjalik ettevalmistumine küpsuseksameiks.

Õpetaja A. Liim kordab kolmes voorus: 1. Hiljemalt 10. aprilliks võetakse läbi XI klassi ajaloo kursus ning algab esimene kordamine. Kronoloogilises järjekorras korratakse läbi eksami materjal. Sellega püütakse lõpetada 10. maiks. 2. Õppeaasta lõpul, 2-3 nädala ulatuses võetakse materjal uuesti läbi, nüüd juba probleemidena, s. o. eksami-küsimuste järgi. 3. Vooruks on õpilaste iseseisev kordamine vahetult enne eksameid. Niisuguse kordamise tulemuseks on, et abiturientid tunnevad ajalugu vähemalt piisavalt. Kordamist hõlbustab ajaloo töövihikute kasutamine, kust õpilased leiavad materjali iga teema kohta. Õpetaja on katseliselt proovinud korrata ainult raamatu põhjal. Tulemused olid sellisel juhul märksa halvemad.

Abiturientid eelistavad ühiskonnaõpetuse tunde ajaloo tundidele, põhjendades seda asjaoluga, et siin käsitletakse uusi huvitavaid päevaprobleeme ja tuuakse näiteid lähemast

ümbrusest. Töest i, A. Liim on hästi kursis nii vabariigi kui Tartu linna majandus- ja kultuurieluga, millest ta toob elulisi näiteid. Sellised faktid ja näited kohalikust tege-
likkusest muudavad tunnid elulähedasteks ja huvitavateks. Ühtlasi sisendatakse sel teel huvi kaasaja aktuaalsete
probleemide vastu.

Lõpuks olgu veel refereeritud teiste pedagoogi-
de arvamus A. Liimist.

V. Metti iseloomustab oma kolleegi kui tugevat
õpetajat, kelle juures võib tõsta eriti esile raudset loo-
gikat ja häid organisatorlikke võimeid.¹

Koolide inspektor A. Nurk loeb A. Liimi poolt an-
tud tundides tugevamaks ideoloogilise kasvatustöö efek-
tiivset teostamist õpetatava materjali kaudu. A. Nurk peab
A. Liimi heaks pedagoogiks ja organisatoriks, kes tunneb
hästi õpetamise ja kasvatamise küsimusi nii teoorias kui
praktikas.²

I

Vestlusest õpetaja V. Mettiga, 24. veebruaril 1963. a.

²

Kooli inspekteerimise akt, lk. 6.

III peatükk

AJALOOALASEST KLASSIVÄLISEST TÖÖST A.H. TAMMSAARE NIMELISES TARTU 1. KESKKOOLIS

S i s s e j u h a t u s e k s

Klassi- ja kooliväline töö on noore põlvkonna kommunistliku kasvatuse süsteemi lahutamatuks koostisosaks. Viimasel ajal on pööratud sellele tööloigule suurt tähelepanu, sest need vastutusrikkad ülesanded, mis seisavad kooli ees, ei nõua mitte ainult klassis toimuva õppetöö ümberkorraldamist, vaid ka klassi- ning kooliväliste ürituste sisukamaks ja elulähedamaks muutmist.

Klassivälises töös kuulub tähtis koht ajalooalasele tööle. Ajalugu on õppeaine, mis võimaldab kõige paremini kasvatada õpilastes kommunistlikku maailmavaadet, rahvaste sõprust, proletaarset internatsionalismi ja nõukogude patriotismi. Just sellistest kasvatuslikest ülesannetest lähtuvadki klassivälise töö eesmärgid ja ülesanded.

Õpilastele jääb õppetööst vaba aega, mille kasuliku veetmist suunab kool. On loomulik, et iga ajaloo õpetaja, kes tahab anda oma õpilastele sügavaid ja mitmekülgsid teadmisi, planeerib selle hulka ka ajalooalase

klassivälise tegevuse. Ükskõik kui hästi ka õpetaja õppetunni 45 minutit ei kasuta ning kui põhjalikult ta ka läbi ei mõtle lisamaterjali esitamise, jäävad õppetunni ajalised raamid sageli kitsaks, et haarata kõiki õpilasi huvitavaid küsimusi. Ometi leidub arvukalt aktuaalseid päevasündmusi, õppetunnis pealiskaudselt või ajapuudusel käsitlemata jäänud probleeme, millede analüüs jääb paratamatult klassivälise töö sfääri. Viimast on rõhutatud reas partei ja valitsuse otsustes ja määrustes.¹ Ka uued ajaloo programmid suunavad õpetajaid senisest enam ja läbimõeldumalt organiseerima mitmesuguseid klassiväliseid üritusi. Nimetatud dokumentides on formuleeritud ajaloo ja ajaloo-alased klassivälise töö uued ülesanded ja nende ülesannete lahendamise teed. Punase niidina läbib kõiki neid dokumente mõte, et uut inimest on vaja kasvatada kuulsusrikaste revolutsiooniliste traditsioonide ja tänapäeva kangelaslikkuse varal.

Osavõtt ajaloo-alasest klassivälisest tööst laiendab õpilaste üldhariduslikku ja poliitilist silmaringi.

Eriti oluline on, et klassiväline töö äratab õpilastes huvi ühiskondlik-poliitilise elu, ajaloo ja tema kõrvalteaduste vastu. Huvi aine vastu peab õpetaja kasvatama ka tundides, kuid huvi süvendamine ja õpilaste

¹ vt. eespool lk. 4, viide 1,2,3.

suunamine neid paeluvate küsimuste lähemale tundmaõppimisele saav toimuda peamiselt klassivälises töös. Huvi stimuleerib õpilasi aktiivsele osavõtule alul klassivälisest tööst, peale kooli lõpetamist aga kogu nõukogulikust ühiskondlik-politilisest elust.

Eelpool öeldus seisnebki põhiliselt ajaloo-alase klassivälise töö tähtsus.

Klassivälise töö ees seisvate ülesannete edukas täitmine on mõeldav ainult ideeliselt kõrgetasemelise, plaanipärase ning hästi läbimõeldud tegevuse korral.

1. Ajaloo-alase klassivälise töö olukord

vabariigis

Kuni 1961. aastani puudus Eesti NSV-s ajaloo-alaseks klassiväliseks tööks kindel ühtne alus, mistõttu see töö kulges põhiliselt isevooluted. Ajalooringid tegutsesid vaid üksikute koolide juures. Enamikes koolides tehti klassivälise tööd episoodiliselt, üksikute juhuslike üritustena. Põhiliste töövormidena kasutati loenguid, ekskursioone, filmide ühiskülastusi ja referaatkoosolekuid.

Ajaloo-alase klassivälise töö sisule andis väga palju juurde haridusministeeriumi juhend 1961.a., kus anti kindlad põhimõtted ja soovitused töö organiseerimiseks. Süstemaatilist, kindlaid kasvatuslikke ja õpetuslikke ülesandeid lahendavat klassivälise tööd saab teha ainult siis, kui koolis tegutseb ajaloo- (resp. ühiskonnateaduste- või koduloo) ring. Haridusministeeriumi juhendis sea-

takse ülesanne: „On tarvis igas keskkoolis ja 8-klassilises koolis tööle rakendada ajalooring, mis koondab enda ümber ajaloost ja ühiskonnateadustest huvitatud õpilasi.”¹

Käesolevas, 1962/63. õppeaastaks on enamikus vabariigi keskkoolides rakendatud ajalooringid tööle. Paljudes koolides töötavad nad küllaltki edukalt. Näiteks tuleks esile tuua Tartu, Tallinna, Pärnu jt. suuremate linnade koole. Ka rajoonides töötatakse edukalt. Kahjuks esineb aga veel reas koolides ajaloo-alases klassivälises töös palju juhuslikkust ja läbimõtlematust.

Tähelepanekud näitavad, et töötavate ajalooringide tase on väga erinev. Oma osa on kahtlemata sellel, kas on tegemist kogemustega, rida aastaid tegutsenud ringiga, või on viimane alles organiseerimisjärgus. Palju oleneb ka hooldusõpetajast, sellest kas ta on oma ala hästi tundev, kogemustega pedagoog või noor, esimest-teist aastat töötav õpetaja, teeb ta ringi tööd südamega või võtab ta seda ebameeldiva lisakohustusena. Kui alljärgnevalt on peatunud väga lühidalt ühe või teise konkreetse kooli töökogemustel, siis ei saa selle juures mingil juhul unustada hooldusõpetajate osa ringi tööl. Meil on palju ajalooõpetajaid - oma ala entusiaste, kes on õigesti mõistnud klassivälise töö suurt osatähtsust õppetöös.

¹ Eesti NSV Haridusministeeriumi juhend, lk. 59.

Nimetagem L.Andresenit, kes rida aastaid juhtis Tallinna 21. Keskkooli ajalooringi, õpetajaid V.Mettit ja A.Liimi Tartu L.Keskkoolist, H.Joonuksit Rakke Keskkoolist jt. Nende ja paljude teiste õpetajate töökogemustest klassiväliste ürituste organiseerimisel on nii mõndagi õppida.

Tuleb tervitada, et viimasel ajal on pedagoogilises perioodikas hakatud senisest enam propageerima ajaloolase klassivälise töö paremaid vorme ja võtteid. Igal ringil on oma mured ja raskused, aga ka oma õnnestumised ja saavutused, millest on kasulik rääkida.

Tallinna 21. Keskkooli ajaloo-alane klassiväliline töö on ilmekaks näiteks sellest, kui võrd suuri võimalusi on ajaloo kui õppeaine huvitavaks muutmiseks ja millised kasvatuslikud resultaadid sellel on. Oma tööga on nimetatud ajalooring tõestanud, et mida kindlam on organisatsiooniline struktuur ja töö planeerimine, seda elujõulisem on ring. Eriti hästi on Tallinna 21. Keskkoolis korraldatud läinud niisugused töövormid, nagu õpilaskonverentsid, viktoriinid, konkursid jt.

L.Koidula nimelises Pärnu 2. Keskkoolis on põhjalikult läbi mõeldud, kuidas äratada õpilastes huvi ühiskondlik-poliitiliste sündmuste vastu ja kuidas õpetada neid hästi orienteeruma nii sise- kui välispoliitilistes küsimustes. Oskuslikult kasutatakse selleks kooli raadiosõlme.¹

¹ K. Põldsepp ja R. Kruus, Äratame õpilastes huvi ühiskondlik-poliitiliste sündmuste vastu, "Nõukogude Kool", 1961, nr.2, lk. 126-128.

Põltsamaa Keskkoolis on erilist rõhku pandud kodulinna ja kooli ajaloo uurimisele. ELKNÜ 40. aastapäeva eel hoogustus rajooni ja kooli komsomoliorganisatsiooni ajaloo uurimine. Asuti välja selgitama 1922.a. Põltsamaal loodud I noorproletaarlaste rakukese liikmeid ja võeti ühendus kooli esimeste kommunistlike noortega.

Kujukaks näiteks selle kohta, kuidas maatingimustes on võimalik läbi viia mitmekülgset ajaloo-alast klassivälist tööd, on Rakke Keskkooli kogemused. Koolis on hästi organiseeritud kodu-uurimistöö.

Paljudes vabariigi koolides on moodustatud ajalooringide asemele ühiskonnateaduste ringid (Tartu 1. Keskkool, Rakvere 1. Keskkool, Pärnu 2. Keskkool jt.). See pole juhuslik, vaid seaduspärane nähe, sest ajalooringide tegevus kasvas nendes koolides välja oma nimetuse raamest.

Tartu 1. Keskkoolis on ajaloo-alane klassiväline töö tugevatel alustel juba rida aastaid, kuna käesoleva töö eesmärgiks ongi analüüsida põhjalikumalt seda ala Tartu 1. Keskkoolis, siis on esmalt vajalik tutvuda klassivälise töö struktuuri ja juhtimist puudutavate küsimustega, mis oleks väga kokkusurutud käsitluses järgmine.

Klassivälist tööd ajaloo osas tehakse ühiskonnateaduste ringi¹ kaudu. Ringi tegevusväli on laialdane ja töövormid ning -võtted mitmekesised. Käsitluse hõlbustamiseks jagame kogu ajaloo-alase töö kolmeks suureks

¹ vt. lähemalt allpool, lk. 78.

osaks:

1. Massitöö, s.o. ülekoollilised üritused, mis haaravad iga kord tunduva hulga õpilasi. Siin kasutatakse töövormidest teoreetilisi konverentse, ühiskondlik-ajaloolisi kohtuistungeid, viktoriine jne., milledest osavõtivate õpilaste arv ulatub kuni 350-ni.

2. Ringisisene töö, millest võtab osa väiksem hulk õpilasi - tavaliselt 40-50 ajaloo huvilist, kes moodustavad ringi põhituumiku. Nende osavõtuga võib arvestada enamiku ringi poolt organiseeritud ürituste korral. Üle-ringiliste töövormidena on Tartu 1. Keskkoolis tavaliselt kasutatud referaat- ja vaidluskoosolekuid, loenguid, ekskursioone jm.

3. Üritused osa ringiga. Selles osas on sobiv teha järgmine ajajaotus:

- a) mitmesuguste sektsioonide töö;
- b) näitlik agitatsioon;
- c) õppevahendite korrastamine ja valmistamine;
- d) koduloo-uurimine;
- e) ringi poolt antud ülesannete täitmine individuaalses korras.

Ülalpool toodud jaotuse aluseks on võetud ürituste ulatus. Selline liigitus haarab kõiki ajalooringi töövorme. Iga üksiku alajaotuse osas ongi tööd analüüsitud töövormide kaupa. Juhul, kui on tegemist töövormiga, mida kasutatakse kord ülekoollilises ulatuses, kord ringisisese-

ses töös, on arvesse võetud nende kasutamise sagedust.

Ringi eduka töö üheks eeltingimuseks on tugev ja õige juhtimine. Tartu 1. Keskkoolis suunavad ringi sisulist tööd ajalooõpetajad, kes on ühtlasi määratud ringi hooldusõpetajateks. Organisatsioonilist laadi küsimusi aga lahendatakse ringi juhatuse ja viimase poolt kaasahaaratud aktiivijõududega. Kuigi Tartu 1. Keskkooli Ühiskonnateaduste ringi põhiline töö tehakse kogemustega õpetaja V. Metti poolt, langeb osa ülesandeid ka teistele ajalooõpetajatele. Suurte ülekooliliste ürituste ettevalmistamise ja läbiviimise korral tõmmatakse kaasa ka teiste einete õpetajad, eriti kirjandusõpetajad. Sellist tööjaotust põhjendades rõhutab kooli direktor A. Liim, et nii pole ükski õpetajatest liialt koormatud, samuti saadakse rohkem ideid ja mõtteid.¹ Kuigi ringi töid suunavad õpetajad, ei ahendata sellega sellega õpilaste initsiatiivi ja aktiivsust. Hooldusõpetajad on taotlenud võimalikult kõikide ajaloo huviliste õpilaste töölerakendamist, kuna see on üheks eduka töö eeltingimuseks. Õpilastele meeldib usaldus. Praegu on koolis olukord, kus õpilased on teadlikud eelseisvatest üritustest ja ülesannetest ning kannavad hoolt selle eest, et ettevalmistustöödega õigeaegselt alustatakse. Igal õppeaastal valitud juhatuse kompetentsi kuulub koos hooldusõpetajaga tööplaani koostamine ja selle ellurakendamine. 1. Keskkoolis valitakse ju-

¹ Vestlusest A. Liimiga, 12. detsembril 1962. a.

hatus tavaliselt 10-12-liikmeline. Käesoleval õppeaastal on juhatuse ametid järgmised: esimees ja esimehe abi, sekretär ja sekretäri abi, kooli ajalookirjutaja (kroonik), pildilehe „Aeg sõnas ja pildis“ toimetaja, „Võitlev ateist“ toimetaja, kooli ja Tartu ajaloo uurimise, näitliku agitatsiooni ja ateismialase töö eest vastutajad. Juhatus peab koosolekuid vajaduse korral, s.t. pole ette nähtud kindla sagedusega aegu. See tundub olevat otstarbekohane - tulla kokku ürituste eel, jagada seal ülesanded ja hiljem kas koosolekul või jooksva töö käigus kontrollida antud ülesannete täitmist.

Allakriipsutamist väärrib l. Keskkooli tööpraktikas õigesti mõistetud ühiskonnateaduste ringi koostöö kooli komsomolikomitee ja teiste aineringidega. Koos komsomolikomiteega valmistatakse ette kõiki massiüritusi, samuti on pidev side ja koostöö komsomolikomitee ja ringi juhatuse vahel, kuna üks komsomolikomitee liikmetest on valitud ringi juhatusse. Käesoleval aastal on selleks X klassi õpilane L.Ebre, kes vastutab komsomolikomitees massilise propagandatöö eest. Selline töökorraldus aitab vältida dubleerimist ja on tõstnud ülekoolliliste ühiskondlik-poliitiliste ürituste kvaliteeti.¹ Et oleks lihtsam üritusi sisustada ja haarata rohkem õpilasi ettevalmistustööle, selleks on viidud läbi rida üritusi koos

¹ A. L i i m, Ühiskonnateaduste ring keskkoolis, lk.350

teiste ringidega. Sisuline koostöö on põhiliselt olnud kirjandus- ja näiteringiga. Ka L.Andresen soovitab eriti ajalooringi koostööd kirjandusringiga, kuna nende töös leidub arvukalt kokkupuutepunkte.¹ Puht tehnilist abi organisatsioonilises töös on alati andnud tehnikaring.

2. Ühiskonnateaduste ringi ringisisene töö

A.H.Tammsaare nimelises Tartu 1. Keskkoolis

Tartu 1. Keskkooli ühiskonnateaduste ring töötab alates 1956. aastast. Mõte, moodustada ajalooringi asemele ühiskonnateaduste ring, sai alguse 1952.a. vabariiklikust Tartu Meditsiinilisest Keskkoolist, kus tolal töötas ajalooõpetajana H.Palamets. Ajalooringi ümbernimetamist ja sellega seoses tegevussfääri laiendamist põhjendati asjaoluga, et ühiskonnateaduste ring on hoopis laiem profiiliga kui ajalooring ja haarab probleeme mitte ainult ajaloo, vaid ka teiste ühiskonnateaduste valdkonnast ning võimaldab nii paremini mitmekesise ajaloolise lisamaterjali andmist.²

Ka Tartu 1. Keskkoolis ei piirduta üksnes kitsamate ajalooliste küsimuste tundmaõppimisega. Otseselt ajalugu puudutavad küsimused on põimunud ajaloo abiteadustega,

¹ L. A n d r e s e n, Ajalooring koolis, lk. 59.

² H. P a l a m e t s, Ühiskonnateaduste ring..., lk.8.

nagu kunstiajaloo, arheoloogia, etnograafia, arhiivinduse jt.-ga, ühiskonnateadustega, nagu NLKP ja ÜLKNÜ ajalugu, õigusteadus, pedagoogika, teaduslik ateism, rahvusvahelised suhted jne. Ühiskonnateaduste ringi omapäraks l. Keskkoolis on see, et õppeaasta alul ei toimu ametlikku uute liikmete vastuvõttu, kes oleks hiljem kohustatud kõikidest ringi osa võtma. Selles mõttes pole ringil kindlaid liikmeid. Küll on aga koolis 40-50 õpilast-ajaloohuvilist, kes võtavad vabatahtlikult enamikest ringi üritustest osa ja täidavad mitmesuguseid ülesandeid. Samuti ei toimu ringi töökoosolekuid, kus arutataks puht organisatsioonilist laadi küsimusi ja kuhu peaks ilmuma kõik ajaloo huvilised. Selliseid küsimusi arutatakse põhiliselt ringi aktiiviga, kusjuures seda tehakse kas töö käigus või koosolekutel. Niisugune omapärane töökorraldus on välja kujunenud rea aastate jooksul ning kooli juhtkond ja ajalooõpetajad ei pea vajalikuks seda muuta. Põhjendusena tuuakse esile õpilaste klassivälise tööga ülekoormatus, mistõttu pole tahetud neile ajalooringi näol uut lisakoormust asetada. Lisakoormust sellises mõttes nagu osavõtu kohustus üritustest, töökoosolekud jne. Küll on ^{aga} püütud mitmesuguste massiürituste kaudu haarata laiu õpilaste hulki. Sealhulgas on ka ajaloo huvilised, kes võivad vabatahtlikult osa võtta kõikidest üritustest, olla valitud juhatusse jne.¹ Nii on sisuliselt ring ole-

¹ Vestlusest kooli direktori A.Liimiga, 12.dets. 1962.

mas, mistõttu edaspidi on kasutatud terminit „ühiskonna-
teaduste ring“.

Kui ring 1956.a. alustas tööd, peeti eelkõige sil-
mas huvi äratamist töö vastu. Esimestel koosolekute tee-
mad valiti kõige lähemalt. Mitte juhuslikult ei kuulatud
esimesel koosolekul õpetaja Allan Liimi ettekannet „Kes
on Tartu 1. Keskkooli eelkäijad?“¹ Taoline teema pakkus
huvi paljudele õpilastele. Kes ei tahaks teada, kui kau-
gele ulatuvad andmed kooli asutamisest. Samal kogunemi-
sel selgitati, milliseid võimalusi oma kooli ajaloo uuri-
miseks annab töö ringis. Eesmärk oli kaasahaarav ja huvi-
pakkuv. Ka järgmisele koosolekule võeti probleem kohali-
kust ajaloost. Kuulati ajaloo osakonna üliõpilase E.Lii-
mi referaati „Mis on säilinud keskaegsest Tartust?“ Suu-
list ettekannet illustreeris ja muutis ilmekamaks valgus-
piltide kasutamine ja materjali kinnistamiseks mõeldud
ekskursioon.

Edaspidi osutati suurt tähelepanu töövormide vahel-
dumisele. Igal järgmisel õppeaastal on hoidutud vanade
töövormide ja -võtete täpsest kordamisest. Seekõrval on
ringil kujunenud ka omad traditsioonid, mida aastast-
aastasse korratakse. Traditsiooniliseks on saanud ühis-
kondlik-ajaloolised kohtuistungid, õpilaskonverentsid,
viktoriinid tähtpäevade puhul jne.

Nii on ühiskonnateaduste ring algusest peale olnud
elujõuline. Viimastel aastatel on ta üks aktiivsemaid ja

¹ Ühiskonnateaduste ringi päevik 1956/57.õ.-a., proto-
koll nr. 1, 15. oktoobrist 1956, lk. 1.

populaarsemaid ringe koolis.

Juhtivat kohta ringi ürituste seas omavad referaatkoosolekud, mis toimuvad tavaliselt kord kuus. Ürituse nimetus räägib enda eest. Koosolekul esinevad referaadidega õpilased, vahetevahel on kuulatud ka külalisesinejaid (õpilasi naaberkoolidest või üliõpilasi). Selle töövormi peamiseks vooruseks on võimalus aktiviseerida õpilasi. Koolis püütakse saavutada, et iga ringi tööle kaasahaaratud õpilane (vähemalt kord õppeaasta jooksul).

Kuidas valmistatakse 1. Keskkoolis taolisi koosolekuid ette? Pärast arutlusele tuleva probleemi fikseerimist jagatakse õpilastele referaatide teemad. Õpetaja Metti ja teised õpetajad oskavad alati äratada huvi küsimuse vastu, nii et referaadiga esinemine pole õpilastele kunagi ebameeldivaks kohustuseks. Edasi annab õpetaja esialgse kirjanduse ja arutab koos õpilasega läbi referaadi kava. Peale mõningast iseseisvat tööd õpilane konsulteerib hooldusõpetajaga, vajaduse korral saab lisamaterjali või kirjandust. Nii valmib referaat, mille ettekandmiseks kulub keskmiselt 8-10 minutit. Pikemate ettekannete ettevalmistamine ja esitamine on õpilastele liiga raske ülesanne. Õpetaja Metti pooldab väga referaadide kasutamist. Tema arvates arendab see hästi loogilist mõtlemist, õpetab omi mõtteid teistele esitama ja annab vilumuse kirjanduse leidmiseks ja kasutamiseks.¹ Valter

¹ Vestlusest õp. V.Mettiga, 8.dets. 1962.a.

Metti hindab referaatide ja oponeeringute ga esinenud õpilasi ja võtab hiljem, veerandihinde väljapanemisel, seda arvesse.

Alljärgnevalt üks näide l. Keskkoolis läbi viidud referaatkoosolekust, mis toimus käesoleval õppeaastal ja oli pühendatud 1812.a. Isamaasõja 150. aastapäevale. Peale ettevalmistava osa, kus jagati teemad, määrati oponeeringud ning kontrolliti referaadid, teatati kogu kooliperele kuulutusega koosolekust. Kuulutusele märgiti ka referaatide teemad ning esinejad. Koosolek toimus ühiskonnateaduste ringi ja kirjandusringi ühiste jõududega. Avasõna ütles kirjandusringi hooldusõpetaja E.Vääri. Edasi kuulati 5 õpilasreferaati. Esimeses anti lühikene ülevaade sõja põhjustest ja käigust. Ülejäänud referaadid lisandasid sellele illustreerivat materjali, toetudes nii ajaloolistele töödele kui ka ilukirjandusele. Nii räägiti suurest väejuhust Kutuzovist, Prantsusmaa keisrist Napoleonist ja vene rahva osast sõjas. L.Tolstoi romaani „Sõda ja rahu“ põhjal käsitlesid kirjandusringi liikmed ka Pierre Bezuhhovi ja Andrei Bolkonski kujusid. Referaadid vaheldusid katkenditega ilukirjanduslikest teostest (näiteks M.Lermontovi luuletus „Borodino“ jt.). Referaadid ja muud ettekanded olid huvitavad, mida tõendab asjaolu, et koosolekust osa võtnud ligi 100 õpilast jälgisid tähelepanelikult kuni lõpuni teiste esinemist. Lõppsõna kuulus õpetaja E.Väärile, kes tegi

kokkuvõtte, rõhutades veelkord kõige olulisemat ja andes hinnangu üritusele. Siinjuures tuleb märkida, et hinnang ükskutele esinejatele antakse mõnikord kohe koosolekul, mõnikord õpilastega individuaalselt vesteldes - nii nagu õpetaja sobivama leiab olevat.

Sageli on sellised referaatkoosolekud üle kasvanud vaidluskoosolekuteks.¹ Oma eakohasest temperamendist tingituna asuvad õpilased sageli tundides õpetajatega vaidlustesse, kujunevad kaksikarvamused, poolt- ja vastuseisjad. Õpetaja oskuslikul juhtimisel võib säärastest vaidlustundidest olla palju kasu, eriti õpilaste kommunistliku maailmavaate kujundamisel," kirjutab L. Andresen.¹

1. Keskkoolis on antud õpilastele rohkesti võimalusi vaidlemiseks. Seejuures on silmas peetud kasvatuslikke eesmärke ja selliste oskuste arendamist, nagu oskust vaielda, s.t. esitada loogiliselt ja selgelt oma seisukohti, neid argumenteerida ja kaitsta. Samuti annab esinemine vaidluskoosolekutel esinemisjulgust. Loomulikult pole selliste koosolekute läbiviimisel põhieesmärgiks vaidlus vaidluse pärast, vaid ikkagi vaidluse kaudu õigetele seisukohtadele jõudmine. Valmistudes vaidluskoosolekuteks, on eriti oluline probleemi varajane teatamine, et kõik õpilased saaksid tutvuda materjalidega ja oleksid koosolekul suutelised diskuteerima. Samuti on vajalik vaidlevate poolte ettevalmistamine. Nii üks kui teine

¹ L. A n d r e s e n, Ajalooring koolis, lk. 17.

pool võib kaitsta omi seisukohti kas referaatide või lähemate sõnavõttude näol. 1. Keskkoolis on vaidluse tavaliselt sisse juhatanud põhiettekanne, mille esitab ringi üks tugevamatest liikmetest. Koosolekut juhatab aga õpetaja, samuti teeb tema lõppkokkuvõtte. 1959.a. sügisel toimus diskussioon teemal „Kuidas õnnestus Eesti kodanlusel 1918/1919.a. võimu kindlustada?“ Teema oli jagatud neljaks. Referaadid esitasid õpilased. Kuna käsitletav teema oli XI-ndates klassides hiljuti läbi võetud, andis diskussiooni just nendele klassidele vajalikku lisamaterjali, noorematele klassidele tuli aga kasuks selles mõttes, et kergendas edaspidi Eesti ajaloo vastavast loigust arusaamist. Veel ulatuslikumaks diskuteerimise vormiks on ühiskondlikud kohtuistungid, millest lähemalt ülekoooliliste ürituste juures.

Kõikide ajalooringide poolt kasutatavaks töövormiks on loeng. Kuigi loengu tõsiseks puuduseks on , et ta teatud mõttes dubleerib õppetundi ja jätab õpilased passiivseteks kuulajateks, ei tähenda see sugugi, et loenguid peaks eitama. Mõõduka ja õige kasutamise korral on loengul oma koht teiste töövormide seas. Vahetevahel on kasulik kutsuda esinema inimesi väljaspoolt kooli - teadlasi, kunstnikke, juhtivaid partei- ja nõukogude töötajaid, ülikooli õppejõude, sportlasi jt. 1. Keskkooli ajalooõpetajad on osanud soovitada huvitavaid teemasid ning

probleeme ja kasutanud hästi Tartu suhteliselt suuri võimalusi kvalifitseeritud lektorite kutsumiseks. Õpilased ootavad külalisesinejaid ja võtavad heameelega loengutest osa.¹ Osavõtjaid pole kunagi alla 40-50, küll aga kohati kuni 300-350.

Kuna igal õppeaastal kuulatakse keskmiselt 8-10 loengut, siis pole võimalik lähemalt kõigi nende juures peatuda. Olgu vaid välja toodud üksikud teemade rühmad ja seoses sellega ainult mõned iseloomulikud näited:

I Loengud NLKP ja ÜLKNÜ tegevusest ning mitmesugustest tähtpäevadest. Nendega on koolis esinenud juhtivad partei- ja komsomolitöötajad jt. Näiteks esines ELKNÜ Tartu Linna Komsomolikomitee sekretär A.Kala teemal „ÜLKNÜ kultuursusrikkast ajalooost“. Esinejale esitati hulgaliselt küsimusi.

II Loengutsükli „Kus käisime, mida nägime“ raames jagatavad reisimuljed rahvaste elust tänapäeval on koolis õpilaste hulgas kõige populaarsemad ja osavõtt nimetatud üritustest kõige arvukam ja elavam. Reisimuljeid on käinud jagamas väga mitmesuguste kutsealade esindajad. Mõned näited:

1. „Muljeid Saksa Demokraatlikust Vabariigist“ - direktor A.Liim.

2. „Muljeid ja mõtteid reisilt Skandinaaviamaades“ -

¹ Vestlusest ühiskonnateaduste ringi aktivistide L.Ebre ja T.Lepvaltsiga, 12. dets. 1962.a.

ajalehe „Edasi” toimetaja M.Teder.

3. „Mida nägin Tšehhoslovakkias?” - ajalooõpetaja A.Kilk.

4. „Kuidas võeti Nõukogude kodanikke vastu Indias, Aafrikas ja mujal” - TRÜ õppejõud J.Kalits. Sm. Kalits on võitnud koolis erilise poolehoiu. Kahtlemata on tema kõige oodatum lektor. Sellepärast on ta esinenud ka kõige sagedamini ja jaganud reisimuljeid veel Ungari, Soome ja Vahemeremaade kohta.

5. „Nõukogude sportlaste triumf Rooma olümpiamängudel” - meistersportlane J.Ehaveer.

6. „Noorte elust ja õppimisvõimalustest Rumeenias ja Bulgaarias” - TRÜ õppejõud H.Kurm.

III Rahvaste kultuurist ja keeltest on korraldatud loenguid sarjade kaupa, näiteks:

1. „Araabia-maade ühiskondlik-poliitiline kord, kultuur ja keel”.

2. „India kultuur ja keeled”.

3. „Jaapani kultuur ja keeled” jt. Tavaliselt on enne ühe või teise maa kultuuri- ja keeleküsimumuste juurde asumist peatatud lühidalt antud maa ajalool. Selles osas on esinenud oma kooli ja naaberkoolide ajalooõpetajad või vanemate klasside õpilased. Keeleküsimumustes on esinema kutsutud selle ala spetsialiste Tartu Riiklikust Ülikoolist.

IV Loenguid on kuulatud ka Nõukogude Liidu teiste rahvaste elust minevikus ja tänapäeval. Näiteks:

1. „Külas Kaukaasia eestlaste juures“.
2. „Matk mööda Jenisseid“.

Niisugused loengute sarjad, laiendades ja süvendades õpilaste teadmisi oma kodumaast ja teiste maade ning rahvaste elust-olust, kirjandusest, kunstist jm., on vahendiks nõukogude patriotismi ja proletaarse internatsionaalsismi kasvatamisel.

V Kunstist. Kuna piiratud aeg tunnis ei võimalda lähemalt peatuda kunsti küsimuste juures, siis on püütud lisateadmisi kujutava kunsti ja kunstiajaloo kohta anda loengute, ekskursioonide ja kunstinäitustele ühiskülastuste organiseerimise teel.

VI Ateismialastest loendutest, mida on peetud külaltki arvukalt, räägime aga lähemalt seoses ateistide klubi tööga.¹

Ringisisese töö üheks vormiks on ekskursioonid. Võimalused selleks on Tartus soodsad, mistõttu ekskursioon on läbi viidud rohkesti, nii linna muuseumidesse kui ka Tartu ja ümbruskonna ajalooliste sündmustega seotud paikadesse. Ekskursioonid ajaloo-, etnograafia- ja klassikalise muinasteaduse muuseumi toimuvad igal aastal. Need on kujunenud traditsiooniks. Vaatamata sellele, et ringi n.ö. „veteranid“ külastavad muuseumi korduvalt, ei

¹ Vt. allpool, lk. 96.

muutu need õppekäigud sugugi igavaks, sest muuseumide materjalid on niivõrd rikkalikud, et nendega põhjalikum tutvumine eeldabki korduvat muuseumi külastamist. Igal aastal peetakse ka silmas uut kitsamat teemat, millele pannakse ekskursioone korraldades põhiline rõhk. Sellisteks teemadeks on olnud „Keskaegne Tartu“, „Tartu tänapäev“, „Vanade eestlaste põlluharimise ja liiklemise vahendid“ jne. Ekskursioonide marsruudid linnas hõlmavad näiteks keskajaga seotud objekte Toomemäel ja südalinnas ning objekte, millede vaatlemine mahub teema alla „Tartu ülikoolilinnana“. Eriti kasulikeks ja meeldivateks on kujunenud kokkupuuted TRÜ Teadusliku raamatukoguga ja Tartu Riikliku kunstimuseumiga, kus õpilasi on tutvustatud fondide materjalidega. ENSV Riiklikus Ajaloo Kesk- arhiivis tutvuti ürikutega, saadi konkreetne ettekujutus mõistest „fond“, „säilitamisühik“ jne. Arhiivis õpilased nägid allikmaterjali, mille alusel on koostatud ajaloolised uurimused. Sellel on kahtlemata suur tähtsus.

Muuseumide külastamise tulemus oleneb suurel määral eeltööst. 1. Keskkooli ekskursioonid on peaaegu alati läbimõeldud ja kindlat eesmärki taotlevad.

Ekskursioonid on suureks abiks ka õppetööle, kuna nad 1) aitavad kinnistada läbivõetut ja luua konkreetseid ettekujutusi esemete, objektide, sündmuste kohta, 2) annavad uusi teadmisi ja 3) pakuvad elamuslikku materjali, mõjudes õpilaste tunnetele.

Rääkides ühiskonnateaduste ringi tööst Tartu l. Keskkoolis ei tohi unustada ajaloo huviliste individuaalset ja grupiviisilist tööd ringi raames. Koolis on arvestatud seda, et igal õpilasel on oma kindlad huvid ja kalduvused. Samuti ei puudu praktiline vajadus rakendada tööle ainult osa ringist.

Osa ringiga toimuva töö hulka kuulub sektsioonide töö, näitlike õppevahendite valmistamine, temaatiliste stendide ja aktuaalse pildilehe väljaandmine, kodu uurimistöo jne.

Kasvatuslikult suure väärtusega on Tartu l. Keskkoolis rida aastaid läbi viidud vanemate klasside õpilaste pedagoogiline praktika algklassides. Asjast huvitatud õpilased koonduvad ühiskonnateaduste ringi pedagoogika sektsiooni. Enne praktikale minekut võimaldatakse õpilastele-praktikantidele kuulata vestlusi ja loenguid mitmesugustel pedagoogilistel ja metoodika-alastel teemadel. Lektoritena on esinenud TRÜ pedagoogika kateedri õppejõud, kes on andnud hädavajalikke algteadmisi pedagoogikast. Pärast tundide kuulamist proovitakse juba ise võimeid praktilise töö käigus. Pedagoogika sektsioon on tavaliselt 10-15-liikmeline, kusjuures $\frac{1}{3}$ praktikantidest on andnud ajaloo tunde. Õpilaste hulgas valitseb suur huvi sellise töövormi vastu. See üritus on mõeldud põhiliselt abiturientide jaoks, kes soovivad oma võimeid kontrollida ja lõplikult selgitada elukutse valiku küsi-

must. Koolile näitavad aga töötulemused, kellele anda soovitus edasiõppimiseks pedagoogilises õppeasutuses.¹

Ühiskonnateaduste ringi juures töötab veel õpilaste-
lektorite grupp, kuhu käesoleval aastal kuulub 9 õpilast. Lektorite gruppi võivad astuda tugevamad õpilased, kes soovivad valmistada ette referaate ühel või teisel välispoliitilisel teemal. Tavaliselt on iga õpilane spetsialiseerunud ühele kindlale riigile või teemale. Senni on lektorite ettekandeid kasutatud oma koolis klassijuhatajate tundides, ringi töökoosolekutel ja ülekoolilistel kogumistel. Võib loota, et pärast kooli lõpetamist saavad nendest noortest aktiivsed lektorid ja propagandistid. Esimesed kogemused tööks annab neile kool.

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei on alati pidanud ja peab ka praegu väga tähtsaks teaduslik-ateistlik-ku propagandat. Tartu 1. Keskkoolis on läbi mõeldud, kuidas seda tööd teha süsteemikindlalt ja põhjalikult. Kuigi meie koolide õpilased on rõhuvas enamuses vabad religiooni ja ebausumõjudest, puuduvad ometi noortel põhjalikumad teadmised ateismi küsimustes. Vähe on, kui õpilane väidab, et jumalat pole olemas. Tal on vaja osata oma veendumust kaitsta ja põhjendada usulise argumentatsiooni vastu. Selle oskuse peaks talle andma kool.

Tartu 1. Keskkoolis on selleks edukalt kasutatud ajaloo-

¹ A. L i i m, Ühiskonnateaduste ring keskkoolis, lk.352

alast klassivälist tööd, mis pakub suurepäraseid võimalusi ateistliku selgitustöö tegemiseks, religiooni ja kiriku reaktsioonilise osa paljastamiseks. Tuleb tunnustavalt esile tuua asjaolu, et 1. Keskkoolis pole seejuures pearaskus mitte asetatud ainult vanemale perioodile, vaid on püütud näidata kiriku reaktsioonilist mõju ka tänapäeval.

Ateismialast tööd organiseerib ateistide klubi, mis loodi 1960. aastal vastuseks ajalehe „Noorte Hääle“ üleskutsele organiseerida keskkoolides võitlevate ateistide klubid. Üleskutse leidis 1. Keskkoolis seekord elavat vastukaja. Peale üleskutse põhjalikku läbiarutamist otsustati klubi kasuks. Tööd alustas 18-liikmeline initsiatiivgrupp, kes töötas välja klubi tegevusplaani lähemaks ajaks. Nähti ette esialgselt regulaarsete ülekooliliste loengute, vestluste jm. ürituste organiseerimist ateistlikel teemadel, spetsiaalse seinalehe väljaandmist, sidemete loomist juba varem tegevust alustanud Tartu Riikliku Ülikooli ateistide klubiga jne. Peagi liitus initsiatiivgrupiga teisi asjahuvilisi, nii et tegevust alustas „Võitlevate ateistide klubi“ 52-liikmelisena. Klubi töö juhtimine läks 3-liikmelise juhatuse kätte, kuhu valiti aktiivsed ühiskonnateaduste ringi liikmed, õpilased Metssalu, Uusen ja Pirrus. Õpilastel jätkus taht ja energiat ning peagi korraldati klubi esimene suurem üritus - ateistlik konverents teemal „Usu reaktsiooniline

olemus minevikus ja tänapäeval".¹ Kuigi mõte, korraldada konverents, tuli ateistide klubilt, aitasid ettevalmistavas osas kaasa ka kirjandus- ja näitering. Koostööd teiste ringidega, eriti aga kooli komsomolikomitee ja TRÜ ateistide klubiga on ka edaspidi rohkesti praktiseeritud. Ühised üritused on õnnestunud ja äratanud huvitavaid mõtteid ning pannud vaidlema.² Viimane räägib juba ise enda eest. Ateistlikel teemadel on viidud läbi rida referaatkoosolekuid ja loenguid. Esimestest õnnestunumaks võib lugeda M.Metsanurga romaani „Ümera jõel“ arutelu, kust toodi ilmekate näidete varal välja usu kammitsev mõju. Huvitavaks kujunes koosolek, kuhu kutsuti esinema endine luteriusu vaimulik Laubach, kes vastas küsimusele: „kas minna leeri?“ eitavalt. Talle esitati arvukalt küsimusi. Loenguid on kuulatud veel sellistel teemadel, nagu „Tähtsamate perekondlike sündmuste tähistamise ajakohastest kommetest“, „Religiooni müstika“ jt. Viimati mainitud teemal esines TRÜ õppejõud J.Kalits, kelle loeng polnud mitte ainult paeluv ja huvitav, vaid samal ajal ka kasvatuslikult mõjuv. Sm.Kalits, tuues ilmekaid näiteid India, Türgi ja teiste maade usukommetest, mida ta ise on oma reisidel näinud, tõi suurepäraselt välja usu reaktsioonilise osa tänapäeval.

¹ Vt. lähemalt, allpool lk.103.

² T. M i g u l , Intervjuu ateistide klubi esimehega, „Noorte Hääl“, nr. 281, 30.nov.1960.a.

Samas pole unustatud pidevat tööd, sest ükskõik kui hästi iga üksik üritus ei õnnestu, ei piisa ainult nendest. Nii, näiteks, selgitati 1960/61. õppeaastal noorte suvepäevade eesmärke ja tähtsust. Sellel aastal oli niisugune pidev töö vajalik, kuna suvepäevade traditsioon oli alles uus ja polnud veel täit eluõigust kätte võitnud.

Klubi asutamiskoosolekul vastuvõetud otsus oma seinalehe väljaandmisest ei jäänud paberile. Seinalehele leiti sobiv koht koolimaja esimesel korrusel. Alates 1960. aastast ilmub seinaleht enam-vähem regulaarselt 2x kuus. Seinalehes esitatav materjal aitab suuresti kaasa ateistliku kasvatustöö eesmärkide lahendamisele. Nii valgustatakse usu olemust, püütakse tõestada tema vastuolu teadusega, polemiseeritakse mitmesugustel teemadel. Väga vajalikud ja head on olnud kirjutised „Lev Tolstoi ja religioon“, „Kas jumal on olemas?“, „Ristiusu eelkäijad“, „Miks Nõukogude Liidus on usklikke?“, „Kommunistlik noor ja religioossed igandid“ jt. Artiklite autoriteks on peaaegu eranditult õpilased. Neid suunavad vajaliku kirjanduse juurde õpetajad. Moodus, et vahete-vahel teatatakse ka ette järgmises numbris käsitlusele tulevad küsimused, mobiliseerib õpilasi juba enne mõtlema antud küsimuse üle ja leidma isegi huvitavaid materjali.

Kuigi Tartu 1. Keskkooli ateismialases töös pole veel kõik head mõtted teoks saanud ja töö pole alati olnud ühtlaselt läbimõeldud ning tugev, on siiski nende ateistlikust propagandast õppida. Ka teised Tartu koolid peaks suunama oma tugevamaid õpilasi linnas tegutsevasse rahvaülikooli ateismiteaduskonda. 1. Keskkoolist võtab selle tööst osa mitu õpilast ja juba praegu on nad küllaltki hea ettevalmistusega ning tegutsevad oma koolis klubi aktivistidena.

Tartu 1. Keskkooli ajaloo-alase klassivälise töö üheks osaks on kodu-uurimistöö. „Kodu-uurimine on üks õpilaste kommunistliku kasvatus vahendeid“, kirjutatakse haridusministeeriumi vastavas juhendis.¹

Tartu 1. Keskkoolis on kodu-uurimistööle kaasa haaratud suur hulk vanemate klasside õpilasi ja seda eelkõige ühiskonnateaduste ringi kaudu. Viimase töödki alustati perspektiiviga koguda andmeid oma kooli ajaloo kohta. Seni on piirdunudki põhiliselt kooli ajalooga. Nagu kooli direktor ütleb, on selles osas astunud alles esimesi samme. Plaanid edaspidiseks on olemas: avada kogutud dokumentide, fotode, lõpetanute mälestuste, esemete jm. materjali alusel kooli ajaloo muuseum.² Seni on olemas rida näitlikke vahendeid kooli ajaloost (tabelid

¹ ENSV Haridusministeeriumi juhend, lk. 70.

² Vestlusest kooli direktori A.Liimiga, 12.dets.1962.a.

ja maketid), andmeid lõpetanute kohta, mälestusi jm., millest aga veel ei piisa. Muuseumi heaks on vaja veel palju tööd teha.

Kuid kodu-uurimistöö pole põhiline materjali kogumine ja lihtne süstematiseerimine. Selleks on kahtlemata kodu-uurimusliku materjali õpetuslik ja kasvatuslik väärtus. Suurepäraselt saab kooli minevikku peegeldavaid andmeid kasutada võrdluseks tänapäeva elu- ja õppimistingimustega. See võimaldab tuua ilmekate konkreetsete ja õpilastele kõige lähedasemate faktide najal välja sotsialistliku korra eelised. Õpilased, tundes minevikku, hakkavad paremini hindama olevikku.

Järgnevalt peatuksimegi lühidalt Tartu 1. Keskkoolis tehtud töö oma kooli ajaloo tutvustamisel. Oma kooli käsitleva materjali kasutamisel nii õppe- kui ka klassivälises töös on Tartu 1. Keskkool esikohal sisulise töö poolest.¹ Soodustava asjaoluna võiks tuua esile erakordselt rikka ja keeruka ajaloo olemasolu. On ju Tartu 1. Keskkool vanuselt 2. kohal Eesti NSV koolide seas. Kooli direktsioon ja pedagoogiline kollektiiv oskavad väärikalt hinnata kooli ajalugu ning kasutada selles peituvaid võimalusi õppetöös. Täie õigusega on korduvalt tõstetud esile direktor A. Liimi ja ajalooõpetajad V. Mettit, kes on antud ürituse peamised kandjad.² Neid

¹ H. Palamets, Kohaliku ajaloolise materjali kasutamisest, ..., lk. 35.

² a) Sealsamas.
b) E. Loodus, "Tööst koolides", ajaleht "Edasi", nr. 25, 6. veebruaril 1960. a.

abistavad kooli kirjandusõpetajad.

Kogutud materjali tutvustatakse kogu koolipererele. Igal aastal 4.-5. detsembril, kui tähistatakse piduliku aktusega kooli aastapäeva, teeb ühiskonnateaduste ring kõik selleks, et näidata kogu õpilaskonnale ja külalistele, mida uut on kogutud kooli ajaloo kohta. Traditsiooniliseks on saanud selleks päevaks välja anda seinalehe erinumber, valmistada kooli ajalugu tutvustavaid stende ja õppevahendeid. 30. jaanuaril 1958.a. anti koolile A.H. Tammsaare nimi.¹ Seepärast on loomulik, et erilist tähelepanu osutatakse kirjaniku elu ja tegevuse uurimisele ja tutvustamisele. Ka ajalootundides ja klassivälises töös on võimaluse korral kasutatud kirjaniku seisukohti ja töid.

Ühiskonnateaduste ring on õpetajate suunamisel valmistanud rea mitmesuguseid stende kooli ajaloost. Nii tehti 1957.a. kooli 153. aastapäevaks 3 stendi kooli arengu tähtsamate etappide kohta (alates 1804.a. ja lõpetades kõige kaasaegsema materjaliga) ja 1958.a. kooli aastapäevaks 2 stendi tuntumatest vilistlastest. Vanemast põlvest olid stendile paigutatud selliste suurmeeste, nagu F.R.Faehlinmanni, J.Hurda, M.Veske, H.Treffneri, J.Simmi, O.Lutsu, O.Müntheri jt.

¹ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega, 30.I 1958.a.

fotod koos tähtsamate andmetega nende kohta. Teine stend tutvustas nooremast põlvkonda, kes on 1. Keskkooli lõpetanud sõjajärgsetel aastatel. Puuduseks viimase stendi juures oli, et see ei tutvustanud vilistlasi-töös-rindlasi. Üldse peab märkima puudusena 1. Keskkooli ühiskonnateaduste ringi töös nõrka huvi tootva töö vastu. Suure kasvatusliku väärtusega oleks baaskäitiste mineviku ning perspektiivide tundmaõppimine ja tutvustamine kogu koolipererele. Järgimist väärivad selles tööloigus on Moskva oblasti koolide kogemused.¹

Omapärane moodus õpilaskonna kohta detailsete statistiliste andmete saamiseks on õpilasloendus, mis viidi läbi 1959. aastale paralleelselt üleliidulise rahvaloendusega. Õpilasloenduse andmeid saab hiljem edukalt kasutada mitmesuguste kokkuvõtete ja järelduste tegemisel.

Lisamaterjali kooli ajaloole annavad kroonikad. Tartu 1. Keskkoolis on välja kujunenud 2 kroonikat, millest direktori hoole all olev kooli kroonika on koostamisel, õpilaste kroonikat peetakse 1958. aastast alates ja täiendatakse pidevalt kooli krooniku poolt. (Viimaseks on ühiskonnateaduste ringi juhatuse üks liikmetest).

Märkimisväärne on samuti 1. Keskkooli algatus kogu-

¹ vt. М.И.Эдемский, Изучение школьниками истории фабрики. Внеклассная работа по истории, Москва 1962, стр. 33-38.

da kokku kõik ajakirjanduses ilmunud artiklid, mis puudutavad 1. Keskkooli. Sellel tööil on praktiline tähtsus. Nimetatud albumisse koondatud materjale saab hiljem kasutada kooli ajaloo materjalina. Omaette lõiguna kodu-uurimistöö all peaks vaatlema Tartu linna ajaloo uurimist. Selles osas on tehtud kahjuks vähe. Ajalooõpetajad näevad vajadust edaspidi sellele töölõigule suuremat tähelepanu osutada.

Kokkuvõtteks tuleb öelda, et kodu-uurimistöö Tartu 1. Keskkoolis on kindlatel alustel. Puudusena ei saa jätta märkimata seejuures käesoleval õppeaastal märgatavat tööhoo vähenemist. Kõige intensiivsem oli töö 1958/1959.a. Jäeb soovida, et tööd jätkataks senisest agaramalt.

Ühiskonnateaduste ringi ülesannete hulka kuulub ka näitliku agitatsiooni korraldamine. Rääkides ühiskonnateaduste ringi näitlikust agitatsioonist, on silmas peetud seda osa kooli üldisest näitlikust agitatsioonist, mille eest vastutab ring. Konkreetsemalt on 1. Keskkoolis selle all mõeldud seinalehe „Võitlev ateist“ ja pildilehe „Aeg sõnas ja pildis“ väljaandmist, s.o. pidevat agitatsiooni ja lisaks sellele episoodilist tööd - materjalide eksponeerimist näituste ning stendide abil.

Massilise agitatsiooni üheks vormiks on pildilehte-

de väljaandmine. 1. Keskkoolis on selliseks aktuaalse kaardi vormis ilmuv pildileht „Aeg sõnas ja pildis“, mille väljaandmist alustati 1956.a. Sellest ajast ilmub pildileht regulaarselt üks kord nädalas, ulatuslike ja tähtsate sündmuste korral isegi sagedamini. Pildilehe ülesandeks on pakkuda pildimaterjali koos lühikeste tekstidega tähtsamatest sündmustest nii kodumaal kui rahvusvahelises elus. Pildimaterjalina kasutatakse fotosid, väljalõikeid ajalehtedest ja ajakirjadest, reproduktsioone, postkaarte jm. Nii anti käesoleval õppeaastal oktoobrikuus välja number, millele paigutati karikatuur alapealkirjaga „Kennedy, käed eemale Kuubast“ ja foto Fidel Castro esinemisest. Kodumaistest sündmustest tuletas sama number meelde Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee nõupidamist 29.(16.) oktoobril 1917.a. Selleks oli kasutatud pilti majast Leningradis, kus nimetatud nõupidamine toimus. Kuna sel ajal lõppes just Poolas plakatite näitus, kajastas pildileht ka seda. See on näide ühest pildilehest, mis valgustab erinevaid sündmusi, tähtpäevi ja uudiseid. Kuid see pole üldreegliks. Osa pildilehti antakse välja teemaatilised (NLKP kongressid, valimised jne.).

Õpetaja V. Metti, kes on suunanud pildilehe väljaandmist, räägib edaspidistest kavatsustest säilitada kõik pildilehtede materjalid, et nende koondamise ja süstematiseerimise järele täiendada näitlike õppevahendi-

te kogu. Nii saavutatakse korruga kaks eesmärki: teostatakse õpilaste hulgas näitlikku agitatsiooni ja täiendatakse õppevahendeid.¹ Seni seda pole kahjuks tehtud, on säilinud ainult osa materjale.

Igati sobiv on 1. ja 2. keskkooli praktika vahetada omavahel pildilehti. See kergendab tööd, mis iga numbriga väljaandmisega on, ja võimaldab suuremat pildimaterjali valikut.

Stende ja muid näitlikke materjale on valmistatud ka ajalooliste tähtpäevade puhul, samuti teoreetiliste konverentside ajal. Suuremate näituste korraldamiseks on saadud abi teistelt ringidelt ja linna raamatukogudelt. A.H.Tammsaarele pühendatud mälestusnäituse korraldamiseks osutas ühiskonnateaduste ringile kaasabi ENSV Riiklik Kirjandusmuuseum.

Näitliku agitatsiooni positiivse küljena, peale puht agitatsiooniliste eesmärkide, on vaja esile tõsta võimalust rakendada tööle palju õpilasi. Igaühele neist antakse mingi ülesanne: koguda materjale, kirjutada artikkel seinalehele, kujundada stend, joonistada karikaatuur jne. Leides nii kõigile ringi liikmetele jõukohast tegevust, äratatakse huvi ja usaldust ringi tegevuse vastu. Näitlik agitatsioon on ühtlasi ühiskonnateaduste ringi omapäraseks aruandeks oma tegavusest ja eesmärkidest kogu koolile.

¹ Vestlusest õpetaja V.Mettiga, 24. novembril 1962.a.

3. Ülekoolilisest ajaloo-alasest klassivälisest

tööst A.H.Tammsaare nimelises Tartu 1. Keskkoolis.

Ühiskonnateaduste ringi ülesandeks pole üksnes pakkuda tegevust kitsale ajaloo huviliste ringkonnale, vaid haarata ajaloo-alase klassivälise tööga õpilaste hulki kogu kooli ulatuses. Just viimast rõhutab kooli direktor, põhjendades ühiskonnateaduste ringi omapärast struktuuri 1. Keskkoolis.¹

Koolis on traditsiooniks saanud, et iga õppepoolaasta lõpetatakse suurema klassivälise üritusega, mis haarab kogu koolipere ja mida ühiskonnateaduste ring valmistab ette koos kooli komsomolikomiteega ning sageli ka koos teiste aineringidega. Sagedasem on viimane võimalus, sest sellisteks suuremateks üritusteks on olnud kas õpilaste teoreetilised konverentsid nii ühiskondlik-ajaloolised kohtuistungid, mis nõuavad ulatuslikku ettevalmistutööd.

Teoreetilised konverentsid on suurteks ajaloo-alas-
teks üritusteks nii oma mahult kui ka teoreetilise sisu
poolest. Kui võtta aluseks L.Andreseni jaotus², mille
järgi konverentsid võiks olla kas ajalooringi, ülekooli-
^{üritused}

¹ Vestlusest kooli direktor A.Liimiga, 12. detsembril 1962.a.

² L. A n d r e s e n, Ajalooring koolis, lk. 43.

lised või koolidevahelised, siis on 1. Keskkoolis kasutatud 2. vormi - ülekoolilisi ühiskonnateaduste ringi juhtimisel läbi viidud konverentse. Igale konverentsile on eelnenud ulatuslik ettevalmistustöö vähemalt ühe kuu ulatuses. Konverentsi teema on olnud veel kauem ette teada. Esimeseks ülesandeks olekski siis teema valik. Kooli direktor A.Liim rõhutab, et teemade valikul on silmas peetud ajaloo programme. Klassiväline töö püüab vastata: 1) vähe käsitletud küsimustele, millede lähem tundmaõppimine on vajalik. Eriti selleks, et seostada õpetust paremini kaasajaga. Nii on valitud konverentside teemadeks „Mis on kommunism?“, „Usu reaktsiooniline osa minevikus ja tänapäeval“, „Eesti kodanlus tsarismi ja lääne imperialistide liitlasena“ jt. 2) Aktuaalsete päevasündmuste ja rahvusvahelise elu sõlmküsimuste analüüsimine („Partei kongressid - ajaloolised tähised meie maa elus“, „Imperialistliku koloniaalsüsteemi lagunemine“, „Aafrika on ärganud ja süüdistab imperialiste“). 3) Kodukoha ja kooliga seotud probleemid („Tartu linna minevik, olevik, tulevik“). 4) Konverentsid tähtpäevade tähistamiseks („40 aastat ELKNÜ-d“).¹

Millist teemat ka teoreetilisel konverentsil poleks käsitletud, peaeesmärgiks on jäänud õpilaste ideelis-poliitiline kasvatamine ja mõjutamine, nende teadmiste laiendamine ja süvendamine. Teemad on olnud küllaltki

¹ Vestlusest kooli direktori A.Liimiga, 12.detsembril 1962.a.

teoreetilised. Konkreetsemale materjalile on tuginenud konverentsid „Kodulinna minevikust, tulevikust, olevikust” ja „Aafrika on ärganud ja süüdistab imperialiste”. Kuid konverentsi ettevalmistamise käigus on pööratud alati tähelepanu sellele, et käsitus ei tuleks liiga kuiv ja abstraktne. Kui teema on valitud, jagatakse see alateemadeks, sellise arvestusega, et iga alateema kohta esineb õpilane kuni 10 minutit kestva referaadiga. Referaatide ettevalmistamisel abistavad ja kontrollivad õpilasi õpetajad. Nii kindlustatakse referaatide sisuline õigsus ja normaalne pikkus. Ettevalmistavasse ossa langeb ka sobiva kunstilise isetegevuse leidmine, juhul, kui see on ette nähtud. Isetegevuse eest vastutavad kirjandus- ja näitering, kes annavad esinejad.

Varakult valmitatakse kuulutused, millega teatatakse konverentsi teema, tavaliselt ka sõlmküsimused ja loomulikult konverentsi aeg ning ruum. Saadetakse ka kutsed naaberkoolide ajaloo- ja ühiskonnateaduste ringidele. Igast suuremast üritusest võtavad osa külalised.

Teoreetiliste konverentside kasuks räägibki see võimalus, mida ta pakub õpilaste aktiviseerimiseks. Kui arvata kokku referaadid, nende oponentid, sõnavõtjad, isetegevuslased ja organisatsiooniliste ülesannetega õpilased, tuleb neid kaugelt üle 20, mõnede konverentside puhul isegi 30-35.

Organisatsiooniliselt paremini õnnestus 1959.a.

sügisel läbi viidud ateismialane konverents „Usu reaktsiooniline olemus minevikus ja tänapäeval“. Põhiteema oli jagatud 7-ks alateemaks, kusjuures osa alateemasid liigendati veel omakorda. Referaatidega esines kokku 9 õpilast, kes jutustasid religiooni tekkimisest ja selle põhjustest, ristiusu võitlusest teadusega, kirikust kui röövvalutajast ja pärisorjuse kaitsjast, Vatikanist kui reaktsiooni kantsist tänapäeval, usuliste igandite säilimise põhjustest Nõukogude Liidus jne. Referaadid vaheldusid isetegevusettekanetega. Peale selle, kui oli kuulatud sõnavõttu teemal „Kirik pärisorjuse kaitsjana“, esitati katkendeid E.Vilde romaanist „Mahtra sõda“, A. Kitzbergi jutustus „Sauna Antsu oma hobune“ ja antireligioosseid eesti rahvanaljandeid. Religioosete kombetalituste reaktsioonilisust aitas ilmekalt välja tuua katkend A.Hindi „Tuulisest rannast“. Isetegevuse osas lisandusid veel J.Smuuli ja J.Sütiste luuletused.

Iga tunni töö järele tehti vaheaeg. Konverents lõppes läbirääkimistega. Kokku kestis nimetatud ateismikonverents 5 tundi (kella 8.00 - 13.00-ni). Kerkib küsimus - kust leida selleks aega? Tartu 1. Keskkoolis on saanud tavaks, et sellised konverentsid toimuvad õppeveerandi või -poolaasta viimasel koolipäeval. See päev läheb tavaliselt õppetööle naguunii kaotsi, selliseks otstarbeks aga sobib suurepäraselt.¹ Nii kindlustatakse

¹ Vestlusest kooli direktor A.Liimiga, 19.detsembril 1962.a.

ka kõigi vanema astme õpilaste, sageli isegi alates V klassist, osavõtt. L. Andresen leiab, et teoreetiline konverents ei tohiks kesta üle 1,5 tunni.¹ Tartu 1. Keskkooli õpetajad pooldavad aga pikemaid konverentse, kuigi ka mõned üritused on olnud lühemad ülalrefereeritud ateismikonverentsist - 2-2,5 tundi. Vaatamata konverentsi ulatusele, olid kuulajad lõpuni erksed, nad reageerisid nii referaatidele kui ka isetegevusele väga elavalt. Hiljem kirjutasid paljud õpilased kirjandites, et neile meeldis üritus väga.² Sellest annavad tunnistust ka mõttevahetus ja õpilaste-vaheline vaidlus, mis kestsid pärast konverentsi.

Sisuliselt hästi õnnestus 1960/61. õppeaastal läbi viidud teoreetiline konverents, kus vaatluse alla võeti Eesti kodanluse rahvavaenulik tegevus tsarismi ja lääne imperialismi liitlasena (aastail 1905-1907, 1917-1920 jne.). Ajaliselt kestis konverents küll ainult 2 tundi, kuid see aeg oli tihedalt sisustatud õpilaste poolt esitatud referaatidega. Konverentsi avas ja tegi ka lõppkokkuvõtte direktor A. Liim. Viimast, s.o. kokkuvõtte tegemist õpetaja poolt, on alati praktiseeritud, sest õpilased ei tule sellega hästi toime. Konverentsi kasvatuslik efekt oli suur. Eriti hästi õnnestus näidata, kuidas Eesti kodanlikud emigrandid tegutsevad tänapäeval Ingli-

¹ L. A n d r e s e n , Ajalooring koolis, lk. 44.

² A. L i i m , Ühiskonnateaduste ring keskkoolis, lk.350.

se-Ameerika imperialismi agentidena.

Igati omal kohal oli ka 1961.a. märtsis korraldatud konverents „Aafrika on ärganud ja süüdistab imperialiste“. Siin kasutati ära õpilasi-lektoreid, kes lähemalt jutustasid üksikutest Aafrika maadest. Eelnevalt anti lühikene ülevaade eurooplaste sissetungist Aafrikasse XV sajandil ja nende edasisest poliitikast pärismaalaste orjastamisel. Viimast illustreeris H.Heine luuletus „Orjalaev“.

Käesoleval 1962/63. õppeaastal toimunud teoreetiline konverents pühendati Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu 40. aastapäevale. Üritusele eelnes näitliku agitatsiooni ülespanek vabariigi komsomoliorganisatsiooni võitlustest ja teguderohkest tänapäevast.

Kuigi selliseid teoreetilisi konverentse on viimasel ajal meie vabariigis hakatud enam läbi viima, pole kõik keskkoolid jõudnud selle töövormini. Tartu 1. Keskkooli kogemused kõnelevad selliste ürituste kasuks. Esiteks, täienevad õpilaste teadmised ja teoreetilisi konverentse saab hästi kasutada õpilaste kasvatuslikuks mõjustamiseks. Teiseks, konverentsidele, eelnev pikk ettevalmistusaeg ja suur organisatsiooniline töö aktiviseerib paljusid õpilasi ka väljaspool ühiskonnateaduste ringi, aidates nii kaasa ka teiste ringide tööle.

Tartu 1. Keskkooli ühiskonnateaduste ringi tööle annab omapära uudne töövorm, mida meie vabariigis taolisel kujul hakati esimesena praktiseerima just 1. Keskkoolis - s.o. ühiskondlikud-ajaloolised kohtuistungid.

Esimene taoline üritus viidi läbi 1958.a. kevadel. Asja initsiaatoriks oli 1. Keskkooli üritus ise aga kujunes koolidevaheliseks. Mõisteti kohut Prantsuse keisri Napoleon Bonaparte üle. Kuigi kohtu alla anti otseselt Napoleon, langetati kohtuprotsessi käigus otsus ka laguneva feodaalkorra ja sündiva omakasupüüdliku kapitalismi üle. Sellest kõigest oleks võinud rääkida ka kas referaatkoosolekul või teoreetilisel konverentsil, kuid 1. Keskkooli õpetajaid ei rahulda lihtne õpilaste enesetäiendamine. Nad peavad silmas hoopis enamat - õpilaste kasvatuslikku mõjutamist, iseseisva loogilise mõtlemise arendamist jm. Loov suhtumine töösse sunnib Tartu 1. Keskkooli õpetajaid otsima uusi, lastepärasemaid ja emotsionaalsemaid töövorme, millega lahendataks klassivälise töö ees seisvaid ülesandeid senisest paremini. Niisugustest püüdlustest kasvaski välja mõte lavastada ajalooline kohtuistung. Huvi antud küsimuse vastu äratati sel teel, et eelnevalt esines ühiskonnateaduste ringi liikmetele Tartu Riikliku Ülikooli õppejõud J. Konks, kes rääkis Napoleoni isikust ja tõi esile tema progressiivseid jooni. Kohtuistungil läbiviimiseks puudusid igasugused kogemused. Pealegi oli ühiskondlik-ajaloolise kohtuistungil ettevalmistamine komplitseeritum kui ettevalmistus teoreetiliseks konverentsiks. Siin tuli arvestada kohtuistungite korra tunnist, mis nõuab paljude küsimuste põhjalikku läbimõttlemist. Rohkem tööd oli õpetaja-

tel ka õpilaste suunamisel, sest kohtus Napoleoni üle esines üle 40 tegelase. Ülesanded jaotati linna koolide vahel, sest üritus oli planeeritud mitme kooli ühise üritusena. Suure töö tegid õpetajad sobiva kirjanduse väljaselgitamisel. Õpetaja Metti märkmetest selgub, et kasutati Marxi ja Engelsi teoseid, nõukogude ajaloolaste eriuurimusi, Napoleoni kaasaegsete memuaare ja muud kirjandust. Selleks, et tutvustada kõiki tegelasi kohtukorraga, viisid Tartu Riikliku Ülikooli Õigusteaduskonna üliõpilased läbi mitu informeerimiskoosolekut. Pärast selliseid ulatuslikke ettevalmistustöid määrati kindlaks täpne kohtuistungiaeg.¹ Üritusele oli ette nähtud terve päev. Saal mahutas kahjuks ainult 350 pealtkuulajat, kes jälgisid kohtuistungiaega 8 tundi.

Kohale ilmusid õpilased-osavõtjad: Napoleon Bonaparte, kohtunikud, prokurörid, advokaadid ja tunnistajad. Pealtvaatajate eest möödus kogu XVIII sajandi lõpu ja XIX sajandi alguse Euroopa ühiskond miniatuuris, kõikide oma vastuoluliste püüdluste ning taotlustega. Tunnistajatena „olid kohale kutsutud“ Parma kloostri abt, veendunud jakobiinlane, marssal Ney, prantsuse töölime, üliõpilane ja talupoeg, kirjanik Goethe, Tartu ülikooli esimene rektor Parrot jt. Pärast prokuröri süüdistuskõ-

¹ Aluseks on võetud kohtuistungiaeg protokollid 21. märtsist 1958. aastast (säilitatakse Tartu l. Keskkooli juures) ja L. M e t s a r , Kohus Napoleoni üle, „Edasi“, nr. 61 , 29. III 1959.a.

net (prokuröriks oli Tartu 2. Keskkooli ühiskonnateaduste ringi aktivist M. Rummel) kuulati üle tunnistajad, kaitsjad ning algas poolte vaidlus. Pealtkuulajad reageerisid elavalt protsessi käigule. Süüdistav pool näitas Napoleoni kui Prantsuse revolutsiooni lämmatajat ning Euroopa teiste rahvaste orjastajat. Kaitsjad tõid esile Napoleoni tegevuse progressiivse osa - surmahoobi andmise iganenud feodaal-absolutistlikule korrale Euroopas. Nii toodi välja palju fakte ja seisukohti Euroopa ajaloo kohta Napoleoni keisririigi ajal. See on tegelikult keerukas ja vastuoluline ajajärk. Sellepärast antud teema käsitlemine õigustas end igati. Lõpuks langevati kohtuotsus, mis nägi ette Napoleoni saatmise sunnitööle koos poliitiliste õiguste ning varanduse äravõtmisega. Valdav enamus kuulajast oli niisuguse otsusega nõus. See tähendab, et süüdistajad olid täitnud oma osa. Kõlama olid jäänud põhiliselt õiged seisukohad.

Kokkuvõttes võib öelda, et esimene üritus õnnestus. Uus töövorm mitte ainult ei meeldinud kõigile õpilastele, vaid täitis ka põhiliselt õpetuslikud ja kasvatuslikud eesmärgid. Loomulikult ilmnes ka rida puudusi, millistega tuli edaspidi arvestada: oli pinnalisi esinemisi ja kohati tühja ajaraiskamist (8-tunnilist kestvust tuleb lugeda ebasobivaks, oleks piisanud antud teema ulatuse juures 5-6 tunnist); kõik õpilased-osatäitjad ei esinenud kindlalt, mistõttu mõningad küsimused jäid nagu poolikuks.

Taolisi ühiskondlik-ajaloolisi kohtuistungeid on hakatud korraldama igal õppeaastal. Kohtutulest on läbi käinud veel Eesti kodanlus ta rahvavaenuliku tegevuse pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni, kodusõja ja välismaise interventsiooni ajal, I ja II maailmasõja süüdlased, USA imperialistid Kuuba majanduse ja vabaduse raske kahjustamise pärast jne.

Omapärane oli kohus ristiusu ja katoliku kiriku ning selle võimukandjate üle, keda süüdistati paljudes kuritegudes eesti rahva vastu, mida nad olid toime pannud XIII sajandi l. veerandil. Tunnistajatena esinesid Liivi sõjamees, Ugandi neiu, munk, vanemad Meeme ja Meelis ning teised. Need olid inimesed erinevate arusaamade ja ellusuhtumisega. Ilmekalt toodi kohtuistungil käigus esile kõik see, mis kaasnes kiriku kuulsa „ittatungiga“ ja mille üheks osaks oli ka Baltikumi hõimude orjastamine - s.o. mõrvad, põletamised, röövimised ja orjastamine. Antud kohtuistungil juures oli iseloomulik rohke ilukirjandusliku materjali kasutamine. Kirjalike tunnistajatena esinesid C.R.Jakobson, A.Kitzberg, L.Koidula, E.Kippel, M.Metsanurk, V.Beekman jt., kes täiendasid eesti hõimude orjastamise sünget pilti. Ka sellel istungil kujunesid pärast tunnistajate ülekuulamist alanud poolte vaidlused väga elavaks. Vaidlus oli loomulikult varem ette valmistatud ning seda oli suunatud selliselt, et välja tuua sakslaste plaane ka tänapäeval, näidata, et

nad pole loobunud maailmavallutamise plaanidest.

Ka seekord võib rääkida õnnestunud üritusest. Sama kohtuistungit korrati Tartu Gogoli-nimelises Linna Raamatukogus. Nii teatab Tartu 1. Keskkooli ühiskonnateaduste ring oma tegevusest ka laiemale avalikkusele.

Käesoleval, 1962/63. õppeaastal on jätkatud traditsiooni. 2.II 1963.a. koolis ja 28.II Gogoli nim. raamatukogus toimus kirjandusringi ja ühiskonnateaduste ringi ühise üritusena avalik kirjanduslik kohus, Arutlusel oli L.Vahtra teose „Reportaaž Tuhande ja Rõõmu tänavalt“ tegelaste Volli Marani, Tiiu Saarestiku, Mari Roosi ja Helli Marani süüasi. Teos, mis äratas palju mõtteid kommunistliku moraalikoodeksi teemadel, oli sobiv diskussiooniks. Asja arutlusest võtsid aktiivselt osa õpilased ise, kes mõistsid hukka meie igapäevases elus esinevaid väärnähtusi. Elevuse kutsus esile autori sõnavõtt, kellele meeldis õpilaste esinemine ja kasutatud töövorm.

Nagu ikka uus, on tekitanud ka uus töövorm palju mõtteid ja vastukajaid, Oli pooldajaid ja vastuseisjaid. Haridusministeeriumi juhendis soovitati ühiskondlik-ajalooliste kohtute asemel läbi viia diskussioonõhtuid, kuna kohtute kohta märgiti: „... viimased ei õigusta end ja pahatihti viivad isegi käsitletava aine vulgariseerimisele...“¹ Tundub, et haridusministeeriumi selline otsus pole õige, arvestades Tartu 1. Keskkooli kogemusi.

¹ Eesti NSV Haridusministeeriumi juhend, lk. 61.

Tõsi, see oht on olemas, et süüdimõistmist vääriva tegelase kaitsja esineb väga tugevalt ja nii võib kuulajatel tekkida tõe vastu vastupidised arusaamised. See oht on aga täiesti välditav hoolika ettevalmistuse korral. Tartu 1. Keskkoolis õpetajad arutavad alati eelnevalt põhiprobleemid vaidlevate pooltega läbi. Pealegi, tundub olevat kasulik õpilastel tunda seisukohti, millega tavaliselt ppereesivad meie vastased. Kooli ajalooõpetajad V.Metti ja A.Liim, kes on olnud kohtute organiseerijateks, pooldavad kõigele vaatamata nimetatud töövormi. Nad võrdlevad kohtuistungeid teoreetiliste konverentsidega ning leiavad, et esimese töövormi kasuks räägib materjali hoopis elavam ning emotsionaalsem ja seetõttu meelde jääv esituslaad. Ka ei arene ühegi teise töövormi puhul õpilaste esinemis- ja vaidlusoskus nii, kui kohtuistungitel esinemisega.¹

Eriti meeldib diskussiooniks võimalusi pakkuv töövorm õpilastele. Ühiskonnateaduste ringi endine aktivist Ü. Ennok peab kohtuid klassivälise töö kõige meelde jäävamateks üritusteks.²

Omaette tööloõigu ajaloo-alases klassivälises töös moodustavad mitmesugused konkursid ühiskondlik-poliiti-

¹ Vestlusest õpetajate V.Metti ja A.Liimiga, 19.detsembril 1962.a.

² Vestlusest ühiskonnateaduste ringi endise (1958/59 ja 1959/60. õ.-a.) esimehe Ü.Ennokiga, 27. veebruaril 1963.a.

liste sündmuste tundmise alal, nagu viktoriinid ja kõnevõistlused.

Traditsiooniks on muutunud ülekoollised temaatilised viktoriinid mitmesugustel tähtpäevadel. Käesoleval õppeaastal oli selliseks viktoriin „Kas tunned ELKNÜ võitlusteed?“ Varasemast võib meenutada niisuguseid teemasid, nagu „Kas tunned rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise juhtivaid tegelasi?“, „Tunne meie maa 7-aasta plaani näitajaid ja tootmistöö eesrindlasi!“ jt. Teemad kuulutatakse varakult välja, see ajendab õpilasi jälgima pidevalt ajakirjandust ning laiendama nii oma silmaringi. Kombineeritud viktoriinidesse võetakse küsimusi mitmelt alalt - poliitikast, ajaloost, kirjandusest, kunstist, muusikast ja spordist. Seejuures ei peeta silmas ainult faktide tundmist, vaid ka üksikute sündmuste, mõistete ja nähtuste mõistmist ning lahtimõtestamist.

Selliste viktoriinidega selgitatakse välja parim klass ühiskondlik-poliitiliste sündmuste tundmise alal.

Parima klassi nime eest minnakse võistlustulle ka kõnevõistlustel, mis viiakse läbi tavaliselt kahes voorus: esimene voor selgitab välja paremad klasside ulatuses, kes kaitsevad klassi au juba teises, raskemas voorus. Kõnevõistlused toimuvad 1 kord õppeaastas.

Õpilastel on alati midagi küsida, on probleeme, mis neid huvitavad. Osa neist saab võtta temaatiliste õhtute, referaatkoosolekute või teoreetiliste konverentside päe-

vakorda, osale leiavad õpilased vastused raamatutest, ajakirjadest ja ajalehtedest. Kuid küsimusi on sageli palju ja mitmelaadilisi. Mõnikord on isegi õpetajal neile raske vastata. Heaks lahenduseks on sel puhul Tartu 1. Keskkoolis ühiskonnateaduste ringi initsiatiivil korraldatud ülekoolilised küsimuste-vastuste õhtud, mis on olnud kindlale teemale või nn. „kombineeritud“, kus vastatakse küsimustele mitmest valdkonnast. Kõik eleneb laekunud küsimustest ja sellest, millised on võimalused külalisesinejate kutsumiseks. 1960.a. märtsis toimunud 1., 2. ja 5. keskkooli ühisele küsimuste-vastuste õhtule „Kodulinna tänapäev“ kutsuti esinema Tartu Linna TSN TK aseesimees H.Sisask, EKP Tartu Linnakomitee sekretär E. Kivimaa, haridusosakonna juhataja E.Loodus jt., kes vastasid õpilasi huvitanud küsimustele Tartu väljaehitamise, majanduse ja kultuurielu perspektiivide kohta.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmis on loetletud tingimused, mis tagavad sirguva põlvkonna õpetamise ja kasvatamise kõrge taseme ning nende hulgas märgitakse: „Laialdaselt rakendatakse koolides uusimaid tehnilisi vahendeid - kino, raadiot, televisiooni.“¹

Meie koolides on seni ekraniseerimise võimalusi, kui efektiivset vahendit programmiliste teemade näitlikumaks ja emotsionaalsemaks muutmisel, vähe kasutatud. Tartu 1. Keskkoolis on takistanud õppefilmide kasutamist

¹Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, lk.115.

nõuetele vastavate kinoseadmete puudumine. See-eest on püütud ära kasutada võimalusi, mida pakuvad linna kinod. Ajalookursuse kohta käivaid filme tutvustavad õpetajad klassis ja soovivad neid vaadata. Soovitatakse ka vaadata filme, mis ei käsitle otseselt ajaloolisi probleeme, kuid mis aitavad õpilastel kasvatada õiget ellusuhtumist.

Alates 1960/61. õppeaastast töötab Tartu Linna Ametiühingute Kultuurihoone juures alatine õpilaste kinolektoorium „Abiks ajaloo õppijatele“, mis organiseeriti TRÜ NSV Liidu ajaloo kateedri ja kultuurihoone lastesektori ühiste jõududega. Kasutades NSV Liidu Kultuuriministeeriumi luba demonstreerida õppeprotsessis tasuta umbes 80 kunstilist filmi, on õpilastele näidatud kinolektooriumis selliseid ajaloolisest sisuga nõukogude filme, nagu „Lenin 1918.a.“, „Peeter I“, „Tšapajev“, „Aleksander Nevski“, „Ballaad sõdurist“ jt. Lisaks neile on demonstreeritud ühiskondlik-poliitilise või ajaloolise sisuga dokumentaalfilme („Inimene tuli tagasi kosmosest“, „XX sajandil“, „N.S.Hruštšov“, „Nürnbergi protsess: rahvaste kohus“ jt.) või populaarteaduslikke („Moskva Kreml“, „Vana Tallinn“ jt.)¹ Kinolektooriumist on võimalik osa võtta kõikidel linna koolidel. Möödunud 1961/62. õppeaastal korraldati kinolektooriumis 30 seanssi, millest võttis osa üle 7000 õpilase.² Kinolektooriumi töö on korraldatud selliselt, et filmi vaatamisele eelneb alati 10-12 minutiline sissejuhatav sõnavõtt ajalooõpetajatelt. Lõp-
1 H. P a l a m e t s, Õppefilm ja Tartu koolid, vt. ajal. "Edasi" nr.251 (4075), 21.detsemrist 1962.a.
2 Sealsamas.

lik kokkuvõtte nähtust tehakse ajalootundides või põimitakse see õppematerjali sisse. Nii on kõige paremini võimalik arvestada õpilaste vanuseliste iseärasustega ja tuua filmist välja kõige olulisem just antud klassile.

1. Keskkoolis on praktiseeritud ka ulatuslikumaid filmide arutelusid. Ühiskonnateaduste ringi ja kirjandusringi ühisel koosolekul analüüsiti filmi „Sõda ja rahu“.

Tartu 1. Keskkooli juhtkond pole rahul tööga, mis on koolis senini tehtud kino kasutamisel. Edaspidi organiseeritakse sellealast tööd, seatakse need küsimused pedagoogilise kollektiivi ette ning lahendatakse vajalikud materiaalsed küsimused kooli kinofitseerimisel.

Viimase töövormina tuleks mainida raadiosaateid.

Tartu 1. Keskkooli ühiskonnateaduste ring kasutab kooli raadiosõlme hästi selleks, et tähistada ajaloolisi tähtpäevi („Eesti töörahva relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924.a.“, „60 aastat ajalehe „Iskra“ 1. numbri ilmumisest“, „Pariisi Kommuuni 90. aastapäev“ jne.) ja teatada erakorralistest sündmustest (Interventsioon Kuubasse, inimese esimene lend kosmosesse jne.).

K o k k u v ö t e

A.H.Tammsaare nimelise Tartu 1.Keskooli ajaloo-õpetajad on saavutanud edu õpilaste kommunistlikul kasvatamisel ja õpetamisel.Kool paistab silma saavutuste poolest nii ajaloo õpetamise metoodika kui ka ajaloo-
-alase klassivälise töö osas.

Head hinnangut Tartu 1.Keskooli ajalooõpetajate tööle lubab anda eeskätt õpilaste suhteliselt kõrge teadmiste tase ja ja nende laialdane ajaloo-alaste huvide ring.

Suurt tähelepanu pööravad õpetajad aine õpetamise metoodikale.Õpetamise meetodite pidev täiustamine ja varieerimine,nende oskuslik valik vastavalt materjali iseloomule ja seires peituvatele õpetuslikele ning kasvatuslikele võimalustele - kõik see tõstab tundide efektiivsust.Õpetajad V.Metti ja A.Liim aktiveerivad õpilasi kogu tunni vältel,andes neile iseseisvat tööd.Oskuslikult ühendatakse nimetatud õpetajate tundides õpilaste individuaalne ja frontaalne töö.Sellega tagatakse ka

aja ratsionaalne kasutamine, mis osas on V.Metti ja A.Liimi tööst palju õppida. Me võime märgata iga õpetaja töös omapära, mis on kahtlemata tingitud õpetajate individuaalsetest eripärasustest. Eriti tuleks esile tõsta õpetaja

Valter Mettit, kelle töö paistab silma pedagoogilise ja meetoodilise eripäraga. Ühine on aga kõigile Tartu 1.Kesk-kooli ajalooõpetajaile loov suhtumine töösse, mis on edu-ka töö eeltingimuseks. Koolis ei rahulduta saavutatuga. Pidades üldise eesmärgina silmas õpilastele püsivate ja kindlate teadmiste andmist, katsetatakse, õpitakse teiste õpetajate kogemustest, analüüsitakse oma tööd, et leida paremaid ja sobivamaid vahendeid nende eesmärkide saavu-tamiseks. Nagu õpetajate töö analüüsist eespool nähtub, on igaüks püüdnud leida oma töös põhiküsimuse, millele kes-kendada tähelepanu.

Tartu 1.Kesk-kooli ajalooõpetajate positiivsetest kogemustest tunni metoodika osas on õppida ka teistel sama aine õpetajatel.

Ajaloo-alane klassiväline töö Tartu 1.Kesk-koolis on muutunud õppe-kasvatustöö lahutamatuks koostisosaks - - õpilaste kommunistliku kasvatusel kindlaks vahendiks. Kõige hinnatavam meie arvates on kätkevad selles, et klassivälisele tööle, sealhulgas ka ajaloo-alasele, vaada-takse Tartu 1.Kesk-koolis kasvatuslikust aspektist. Peamine on selleski, et tegevus ringis kasvatab noortes organisaa-torlikke võimeid ja arendab nende initsiatiivi ning ise-

tegevust. Hästi on organiseeritud ühiskonnateaduste ringi koostöö teiste ringidega ning kooli komsoollikomiteega. Suurt tähelepanu klassivälises töös pööratakse ürituste sisulise ja ideelis-poliitilise taseme tõstmisele.

Märgatavalt on laienenud viimastel aastatel ajalooalase klassivälise töö temaatika: kõrvuti mineviku tundmaõppimisega pööratakse tähelepanu meie kodumaa suure ülesehitustöö tutvustamisele. Ringi töös on välja kujunenud kindlad töövormid, meetodid ja võtted. Täielikult on end õigustanud teoreetilised konverentsid, ühiskondlik-ajaloolised kohtuistungid, näitlik agitatsioon sellisel kujul, nagu seda koolis rida aastaid on korraldatud jm. Need on aktiivsed töövormid, mis võimaldavad laia õpilaskonna kaasahaaramist ajalooalasele klassivälisele tööle. Rõõmustavaks faktiks ongi asjaolu, et ühiskonnateaduste ring on leidnud suurt poolehoidu õpilaste hulgas, mida näitab ürituste tihenemine ja osavõtjate arvu kasv. Siiski ei loeta 1. Keskkoolis töö näitajaks ürituste arvu, vaid sisulist tööd.

Tartu 1. Keskkooli ajalooalase klassivälise töö kogemused kinnitavad, kui suur tähtsus on klassivälisel tööal ajalookursuse läbivõtmisel, kooli ja elu sidemetega tugevdamisel ning õpilaste kommunistlikul kasvatamisel.

Tartu 1. Keskkooli ajalooõpetajate positiivsetest töökogemustest on õppida, kuidas sihikindla ja läbi-

mööldud tegevuse korral ajaloo tunnid ja ajaloo-alane klassiväline töö täidab hästi talle pandud suured ülesanded.

Kasutatud kirjandus ja allikad

A T r ü k i s e d

1. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961.
2. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressi resolutsioonid NLKP Keskkomitee aruande põhjal, Tallinn 1961.
3. NLKP Keskkomitee otsus 9. jaanuarist 1960. a. "Partei-propaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes". Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn 1962.
4. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus nr. 1162, 8. oktoobrist 1959. a. "Mõnedest muudatustest ajaloo õpetamisel koolides". Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn 1962.
5. EKP Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 189, 18. maist 1960. a. "Ajaloo õpetamisest Eesti NSV koolides". Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn 1962.
6. Eesti NSV Haridusministeeriumi juhend ajaloo-alase klassi - ja koolivälise töö korraldamise kohta. Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/1962. ö.-a. Ajalugu, Tallinn 1961 (= Eesti NSV Haridusministeeriumi juhend).
7. A n d r e s e n, L., Ajalooring koolis. Õpetajate ja kasvatajate töökogemusi, Tallinn 1962 (= L. Andresen, Ajalooring koolis).
8. L i i m, A., Ühiskonnateaduste ring keskkoolis. "Nõukogude Kool" nr. 5, 1960 (= A. Liim, Ühiskonnateaduste ring keskkoolis).
9. L o o d u s, E., Mitte raamatulikult vaid elulähedaselt, ajaleht "Edasi", nr. 25, 6. veebruaril 1960.
10. M e t s a r, L., Kohus Napoleoni üle, ajaleht "Edasi", nr. 81, 29. märtsil 1958.
11. M i g u l, T., Intervjuu, ajaleht "Noorte Hää", nr. 28, 30. novembril 1960.
12. P a l a m e t s, H., Õppefilm ja Tartu koolid, ajaleht "Edasi", nr. 251, 21. detsembril 1962.

13. P a l a m e t s, H., Uusi abimaterjale õpilaste iseseisvaks tööks ajaloos, "Nõukogude Kool", nr.11, 1960.
14. P ö l d s e p p, K ja Kruus, R., Äratame õpilastes huvu ühiskondlik-politiliste sündmuste vastu, "Nõukogude Kool", nr.12, 1961.
15. Uus õppeaine koolis, "Nõukogude Kool", nr.2, 1963.
16. V ä ä r i, E., Teeneline õpetaja, ajaleht "Edasi", nr.207, 19. oktoobril 1962.
17. Г е р а с и м о в, Г.А., Кабинет истории в школе, Москва 1954.
18. Д а й р и, Н.Г., О методических вариантах уроков истории, Москва 1958 / = Н.Г. Дайри, О методических /.
19. Д а й р и, Н.Г., Подготовка к экзаменам по истории в 9-10 классах, Москва 1953.
20. Д а й р и, Н.Г., Приемы текущей проверки знания учащихся по истории, Москва 1958 / = Н.Г. Дайри, Приемы /.
21. Д а й р и, Н.Г., Проверка знания и познавательная деятельность класса, Москва 1960.
22. Изучение и распространение опыта передовых учителей, Москва 1962.
23. К и н к у л ь к и н, А.Г., Л е й б е н г р у б, П.С., Некоторые вопросы преподавания истории в школе, Москва 1957 / = А.Г. Кинкулькин, П.С. Лейбенгруб /.
24. К итогам дискуссии по вопросу о современности в школьном преподавании истории. "Преподавание истории в школе", nr.2, 1949.
25. Л е й б е н г р у б, П.С., О повторении на уроках истории в 8-10 классах, Москва 1957 / = П.С. Лейбенгруб /.
26. О г р и з к о, З., Как использовать материалы музея в работе школы, Москва 1956 / = З. Огривко /.
27. Э д е м с к и й, М.И., Изучение школьниками истории фабрики. Внеклассная работа по истории, Москва 1962.

B Käsikirjalised materjalid

1. P a l a m e t s , H. , Kohaliku ajaloolise materjali kasutamise ajaloo õpetamisel Tartu linna koolides. Ettekanne V vabariiklikele pedagoogilistele lugemistele, Tartu 1959 (= H. Palamets, Kohaliku ajaloolise materjali kasutamisest).
2. P a l a m e t s , H. , Ühiskonnateaduste ring - ajaloolase klassivälise töö tõhus vahend keskeriõppeasutustes, Tartu 1955 (H. Palamets, Ühiskonnateaduste ring).
3. J. T o o m l a , J. , Mälestusi õpetaja V. Mettist.
4. Aktid A. H. Tammsaare nimelise Tartu 1. Keskkooli inspekteerimise kohta 1962. a. Tartu Linna TNS TK Haridusosakonna poolt.
5. A. H. Tammsaare nimelise Tartu 1. Keskkooli ühiskonnateaduste ringi päevikud 1956-1962. a.
6. Protokollid Tartu linna ajalooõpetajate ainesektsiooni koosolekute kohta 1961-1962. a.
7. A. H. Tammsaare nimelise Tartu 1. Keskkooli õppealajuhataja märkmed kuulatud tundide kohta 1961-1963. a.

C Suulised andmed

- Vesteldud järgmiste isikutega:
1. Ebre, D.
 2. Ennok, Ü.
 3. Ivask, M.
 4. Järv, A.
 5. Kolk, U.
 6. Lepvalts, T.
 7. Liim, A.
 8. Linnus, J.
 9. Lõhmus, A.
 10. Lõhmus, M.
 11. Metti, V.
 12. Palamets, H.
 13. Praats, R.
 14. Tänav, M.

S I S U K O R D

Sissejuhatus	3
I ptk. AJALOO ÕPETAMISE KAADRID JA MATERIAALNE BAAS A.H.TAMMSAARE NIMELISES TARTU 1.KESKKOOLIS ..	8
II ptk. AJALOO ÕPETAMISE METOODIKAST A.H.TAMMSAARE NIMELISES TARTU 1.KESKKOOLIS.	23
1. Õpetaja V.Metti tööst	23
a) Ettevalmistus tunniks	25
b) Tunni struktuurist	28
c) Uue aine käsitlesest	32
d) Iseseisva töö organiseerimisest ajaloo tundides	40
e) Varemõpitu kontrollimisest ja hinda- misest	44
f) Kordamisest	50
g) Vilistlased õpetaja V.Mettist	57
2. Õpetaja R.Praatsi tööst	61
3. Õpetaja A.Liimi tööst	65
III ptk. AJALOO-ALASEST KLASSIVÄLISEST TÖÖST A.H.TAM- SAARE NIMELISES TARTU 1.KESKKOOLIS	69
Sissejuhatus	69
1. Ajaloo-alase klassivälise töö olukord vabariigis	71
2. Ühiskonnateaduste ringi ringisisene töö .	78

3. Ülekoolilisest ajaloo-alasest klassi-
välisest tööst 101

Kokkuvõte 117

Kasutatud kirjandus ja allikad 121